

Európai Kitekintő

Az Időspolitika Gyakorlata az Európai Unióban Közösségi és Tagállami Szinten – tanulmány –

Készítette: Kravalik Zsuzsanna

Tartalomjegyzék

I. DEMOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉS

- 1. ÖREGEDŐ TÁRSADALOM AZ EURÓPAI UNIÓBAN**
- 2. AZ ÖREGEDŐ TÁRSADALOM PROBLÉMÁJA KÖZÖSSÉGI SZINTŰ
MEGOLDÁSKERESÉST IGÉNYEL**

II. AZ EURÓPAI UNIÓ IDŐSPOLITIKÁJÁNAK ÁTTEKINTÉSE

- 1.. KÖZÖSSÉGI JOGSZABÁLYOK: DISZKRIMINÁCIÓ AZ IDŐSEKSEL
SZEMBEN**
- 3. NYITOTT KOORDINÁCIÓ MÓDSZERE: FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA,
TÁRSADALMI KIREKESZTÉS ÉS SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOK**
 - 3.1. Európai Foglalkoztatási Stratégia és az idősebb munkavállalók**
 - 3.2. Küzdelem a társadalmi integrációért**
 - 3.3. Egészség- és hosszú távú szociális gondoskodás európai programja**
- 4. ÖSSZEGZÉS**

III. NEMZETI RENDSZEREK, INTÉZMÉNYEK, SZEREPLŐK ÉS POLITIKÁK

- 1. JÓLÉTI ÁLLAMOK EURÓPÁBAN**
- 2. NÉMETORSZÁG**
 - 2.1. Érdekképviselő**
 - 2.2. Szociális szolgáltatások**
 - 2.3. Munkaerőpiaci politikák**
 - 2.4. Nyugdíjazás utáni tevékenységek**

3. FINNORSZÁG

3.1. Az együttműködés fontossága

3.2. Politikai szereplők és programok:

4. NAGY-BRITANNIA

IV. IDŐSÜGYI POLITIKÁK AZ EURÓPAI UNIÓ TAGORSZÁGAIBAN

1. AKTÍV ÖREGSÉG

1.1. Az ír idősügyi tanács működése

1.2. Önkéntesség

1.3. Az idősebb generációk és az információs társadalom – az ICT (Információs és Kommunikációs Technológia) használata

2. DISZKRIMINÁCIÓ ÉS TÁRSADALMI KIREKESZTÉS ELLENI KÜZDELEM

2.1. Hivatal az idősök hátrányos megkülönböztetése ellen Hollandiában

2. Küzdelem az idősök társadalmi integrációjáért

3. FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA ÉS AZ IDŐSEK

3.1. Finnország idősügyi foglalkoztatáspolitikai programja

3.2. Megnyerheti a generációs játszmat! – Nagy-Britannia időspolitikai programja

3.3. A munkahelyi életkor diverzitás megteremtése Angliában

3.4. Egyéb példák a munkahelyeken alkalmazható gyakorlatokból az idősökkel szembeni hátrányos megkülönböztetés leküzdésére.

4. SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOK

4.1. Svédország idősügyi politikája

4.2. Hozzáférés

4.3. Minőségbiztosítás

4.4. Fenntarthatóság

5. ÖSSZEGZÉS

FÜGGELÉK

DEMOGRÁFIAI GRAFIKONOK

AZ EURÓPAI UNIÓ DOKUMENTUMAI

A TANULMÁNYBAN NEM SZEREPLŐ, TOVÁBBI HASZNOS LINKEK

FELHASZNÁLT IRODALOM

I. DEMOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉS

1. ÖREGEDŐ TÁRSADALOM AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az idős korosztály létszáma szinte megduplázódott az elmúlt 40 év alatt az Európai Unióban. Míg 1960-ban 34 millió idős ember élt az EU-ban, 2001-re a 65 évesnél idősebb lakosság száma elérte a 62 millió főt¹. Ma az idősek aránya a teljes népesség 16%-a, a dolgozó korú (15-64 évesek) népességnek pedig 24%-a. Előrejelzések szerint 2010-re az utóbbi arány 27%-ra fog emelkedni. A legdrámaibb növekedés azonban a "nagyon öreg emberek" (80 évesnél idősebbek) számában fog jelentkezni, számuk a következő 15 évben majdnem 50%-kal nő, és ezzel a leggyorsabban növekedő korcsoportot alkotják.

A tagállamokban az idősek számának – országonként különböző mértékű, de általános – emelkedése két tényező együttes hatásából, a születések számának csökkenéséből és a születéskor várható élettartam növekedéséből fakad. A teljes termékenységi arányszám 2001-ben 1,47 volt, messze alatta maradván a reprodukcióhoz szükséges 2,1-es szintnek. Emellett az EU polgárainak átlagos egészségi állapota is javult. A férfiak várható életkora az 1970-es 68 évről 2000-re, 75 évre nőtt. Ugyanebben az időszakban a nők várható életkora 6 évvel nőtt, az 1970-es 75 évről 81 évre 2000-ben. A várható életkor növekedésével a halandóság egyre inkább az idős korra koncentrálódik. A demográfiai öregedés következtében az idősebbek, eltartottak száma nő, míg a munkaképes korúak (15 - 64 évesek), társadalombiztosítási értelemben az eltartók, száma csökken. Ennek az arányváltozásnak súlyos gazdaságpolitikai következményei is vannak.

Európában azonban nemcsak a népesség idősödése az egyetlen demográfiai változás. A családok stabilitásvesztése a háztartások aprózódása ugyanolyan fontos része a folyamatnak. Csökken a házasságkötések száma, kitolódik a gyermekvállalás ideje, növekszik az egyszemélyes háztartások aránya. Az átlagos háztartásméret az 1981-es 2,8 főről 1999-re 2,4 főre apadt. A természetes emberi közösségek struktúraváltozása egyre kevésbé teszi alkalmassá őket jóléti funkciók betöltésére, az államokra terhelve egyre nagyobb felelősséget. Így az idősödő társadalom keltette problémákkal egyre inkább az államoknak kell, hogy szembenézzenek.

2. AZ ÖREGEDŐ TÁRSADALOM PROBLÉMÁJA KÖZÖSSÉGI SZINTŰ MEGOLDÁSKERESÉST IGÉNYEL

A népesség öregedésének az állami költségvetésre gyakorolt hatása már régóta foglalkoztatja a tagországok vezetőit, a kutatókat és a közgazdászokat egyaránt.

¹ Ebbe a számba a bővítésekkel kapcsolatos népességnövekedés is beleszámítandó.

A nyugdíjak értékállósága, az egészségügyi ellátórendszer színvonalának megtartása, a tartós ápolásra szoruló idősök ellátása, és általánosságban a szociális ellátórendszer fenntarthatósága új megoldások keresését teszi szükségessé. Emellett a diszkrimináció elleni harc részeként a kor-alapú diszkrimináció is egyre nagyobb hangsúlyt kap a politikai palettán. A változó demográfiai struktúrák olyan következményekkel járhatnak melyek, megoldása túlmutat az egyes tagállamok működési területén és megoldásuk csak közösségi szinten valósítható meg. A nyugdíjrendszerek pénzügyi és strukturális fenntarthatósága az EU figyelmének középpontjában álló gazdasági folyamatokra, mint például a munkaerő szabad áramlására, a közkiadások és a nemzetközi versenyképességre is jelentős hatással van. Így nem meglepő, hogy az EU miért értelmezi az öregedő társadalmat olyan kihívásnak, amelyre összehangolt választ kell találni.

II. AZ EURÓPAI UNIÓ IDŐSPOLITIKÁJÁNAK ÁTTEKINTÉSE

Először is érdemes áttekinteni, hogy az Európai Unió milyen módon és formában foglalkozik az idősök problémáival, mikor jelenik meg először a törvényalkotásban és a közösségi programokban. Az idősök, az idősödő társadalom egyre erőteljesebb középpontba helyezése jelzi a változó politikai viszonyokat, a táguló mozgásteret. Emellett az áttekintés segítséget nyújt abban is, hogy az idősökkel foglalkozó nemzeti politikákat és cselekvéseket tematizáljuk.

Az Európai Közösség és később az Unió jogszabályai eleinte csak a munkavállalók jogainak biztosítására helyezte a hangsúlyt, mint a közös piac megvalósításának alapfeltételére és így a munkaerőpiacon nem aktív, részt nem vevő csoportok szociális jogai csak indirekt módon jelentek meg a jogalkotásban. Az idősebb személyek, mint a közösségi cselekvés egyértelmű kedvezményezettjei is, először csak 1987-ben illetve, 1989-ben szerepelnek.

1.. KÖZÖSSÉGI JOGSZABÁLYOK: DISZKRIMINÁCIÓ AZ IDŐSEKKEL SZEMBEN

A *Közösségi Charta a Munkavállalók Alapvető Szociális Jogairól* (1989) kimondja, hogy az időspolitika az EU figyelmének részét kell képezze. Formálisan is elismeri az idősök önálló életvitelhez való jogát. Míg megerősítette a tagállamok nemzeti sajátos struktúrák fenntartásához való jogát, és meghagyta, hogy saját belátásuk szerint alakítsák a jóléti rendszereiket, emellett kiemelte a tagállamok kötelezettségeit az idősök alapvető jogainak védelmében, hogy pénzügyi és kapacitásbeli hátrányaikat leküzdhessék.

A javaslatok között szerepel, hogy nyugdíjba vonuláskor minden munkavállalónak biztosítsák a tisztességes életszínvonal fenntartásának képességéhez (21. cikk), és speciális szükségleteiknek megfelelő egészségügyi és szociális segítséghez szükséges forrásokat. (25. cikk)

Az *Amszterdami Szerződés* (1997), a diszkrimináció elleni küzdelem keretében a kor alapú, idősekkel szembeni diszkrimináció megszüntetésére való törekvést is előírja. (A konszolidált szerződés 13. §) A dokumentum egyben felhatalmazta a Tanácsot, hogy az Európai Parlamenttel konzultálva terjesszen javaslatot a Bizottság elé a megfelelő lépések megtétele érdekében.

Diszkrimináció Európában – Az Eurobarometer közvélemény kutatása

Az Eurobarometer 2003-ban egy kutatást készített annak felmérésére, hogy milyen erős a diszkrimináció Európában. A cél az etnikai, faji, vallási, szexuális beállítódás alapján illetve az idősek, illetve fogyatékossgal élők elleni diszkrimináció felmérése volt. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy:

- A válaszadók 5%-a élt át negatív megkülönböztetést az életkora miatt, ami a legmagasabb jelentett arány az összes többi megkülönböztetési alap közül.
- Azonban az emberek sokkal nagyobb arányban voltak faji, etnikai alapú diszkrimináció szemtanúi (22%), mint kor (6%), vallás (9%), vagy fogyatékossg (11%) alapján.
- A munkaerőpiacon azonban az egyik legelterjedtebb nézet az életkor alapján történő megkülönböztetés. A válaszadók 71%-a állította, hogy az ötven év fölöttieknek kevesebb esélyük van az elhelyezkedésre. Ez a szellemi (87%) és testi (77%) fogyatékossg után a legelterjedtebb diszkriminációforrás, sokkal magasabb, mint az etnikai (62%) alapú megkülönböztetés.

http://europa.eu.int/comm/public_opinion/

A nyolcvanas években a Közösségi Charta elfogadása előtt, az idősebb emberek helyzetével foglalkozott az Európai Parlament néhány határozata is. A Parlament, a rá vonatkozó átfogó témákban vetett fel kérdéseket, így 1981-ben az idősek helyzetéről,² 1986-ban a részükre rendelkezésre álló szociális szolgáltatásokról³, és tagállambeli helyzetük javításának lehetőségeiről⁴ fogadott el határozatokat.

Bár olyan kényszerítő erejű jogszabály nem született, ami kimondottan az idős emberek helyzetét érintette, a férfiak és nők egyenlő bánásmódja elvnek köszönhetően néhány határozat mégis érintette az idősek életkörülményeit is. Ezek leginkább a nyugdíjjogosultságok körül rendeződtek. (79/7/EEC). 1982-ben pedig a Tanács javaslatot fogalmazott meg az egységes közösségi nyugdíjkorhatár kialakításának szabályaira.⁵

² OJ C 66/71 15.3.82

³ OJ C 88/17 14.4.86

⁴ OJ C 148/61 16.6.86

⁵ 82/857/EEC

2. AKCIÓPROGRAMOK: AKTÍVÖREGSÉG ÉS INTEGRÁCIÓ

Az Unió vezetése a demokrácia-deficit egyik jelentős részeként ismerte fel az idős emberek részvételének hiányát az európai folyamatokban. Az idős emberek bevonása az európai egységesülési folyamatokba, a demokrácia-deficit csökkentésének igénye új, aktív szerep felvételére ösztönözte az Unió intézményeit. És bár a szerződésekből alapvetően hiányzik az idősebb emberekre irányuló megkülönböztetett figyelem és a kötelező érvényű törvényhozás sem tartalmaz nagyon sok előírást, akcióprogramok és közösségi cselekvés tekintetében mégsem maradt el az Unió az idősekre való odafigyelésben. A helyzet javítására indították útjára 1991-ben az első akcióprogramot, egy Bizottsági javaslat⁶ követő Tanácsi döntéssel⁷. Az idősekre vonatkozó közösségi akcióprogram célja az információcsere, a demográfiai változások monitoringja, és a szociális ellátórendszerre és az egészségügyi rendszerekre gyakorolt hatásának figyelemmel kísérése volt. A program filozófiai alapját az idős emberek gazdasági és szociális élethez való hozzájárulásának elismerése adta, és ennek megfelelően célul tűzte ki jövedelembiztonságuk megteremtését. A dokumentum hangsúlyt fektetett még az idős emberek mobilitásának és az önálló életvezetés feltételeinek megvalósulására is.

Civil szervezetek európai összefogása

A politikai szerveződés segítésére fölülről való kezdeményezéssel a Bizottság az első akcióprogram keretében, egy 1991-es határozatával⁸ létrehozott egy idősügyi tanácsadó testületet. A tanácsadó testület célját abban látták, hogy erősíteni fogja az európai szintű párbeszédet az idős embereket képviselő csoportok és az Unió között, és ezen keresztül az idősebb polgárok hangját is erősíti az Unióban. A testületet 4 szervezet tagjaiból állították össze: Retired Workers' Coordination Committee of the European Trade Union Confederation, Eurag – European Federation for the Welfare of the Elderly, [Eurolink Age](#) és a [Fiapa](#) – International Federation of Associations for the Elderly. A Bizottság az Európai Idős Évének rendezvénysorozata keretében ezt a testületet bízta meg a pályázati források kezelésével. A kezdeti, Bizottsághoz kötött együttműködést később önálló keretek között is folytatták a szervezetek. Így jött létre az AGE.

⁶ COM(90) 80 final of 24.04.1990

⁷ 91/49/EEC (OJ L 28/29 2.2.91)

⁸ 91/544/EEC (OJ L 245 of 26.8.92)

AGE – Az idősebb személyek európai platformja (European Older People’s Platform)

Az 1999-ben tartott ENSZ Nemzetközi Idősek Éve kapcsán a Bizottság támogatásáról biztosította az idős szervezeteket, hogy egy európai szintű platformot hozzanak létre. 2001 januárjában három szervezet összefogásával létrejött az AGE, Az Idősebb Személyek Európai Platformja. Az alapító szervezetek, az Eurolink Age, a Fiapa és az EPSO – European platform of Seniors’ Organizations) önálló cselekvésüket három évre felfüggesztették. A szervezetnek, amely a generációk közötti együttműködés jelmondatára épít, jelenleg 140 tagja van. Tájékoztató, lobbis és összekötő tevékenységét négy téma köré csoportosítva végzi:

- **Diszkrimináció**
- **Szociális védelem**
- **Társadalmi kirekesztés**
- **Foglalkoztatás**

Az AGE legfontosabb érdeme, hogy a speciálisan idősekre vonatkozó, illetve az idősek életére is hatással lévő, főáramvonalba tartozó EU kezdeményezéseket az idősek szemszögéből kritikusan elemzi és lehetősége van arra, hogy az Unió politikáját befolyásolja

www.age-platform.org

Az idősek életét befolyásoló folyamatoknak a figyelemmel kísérésére egy úgynevezett megfigyelőállomást, “obszervatóriumot” (*Observatory on Ageing and Older People*) hoztak létre,⁹ annak szem előtt tartásával, hogy a különböző tagországok rendszereinek és gyakorlatainak ismertté, elérhetővé tétele előfeltétele a későbbi koordinációnak. A megfigyelőállomás munkáját négy területre osztották fel: (a) életminőség és életvezetés, (b) foglalkoztatás és munkaerőpiac, (c) egészség és szociális ellátás, (d) szociális integráció a formális és informális közegben.

A Bizottság az időspolitikában zajló európai törekvések megerősítése érdekében 1993-at az *Idősek és a Generációk Közötti Szolidaritás Európai Évének* szentelte¹⁰. Ezzel a Bizottságnak az volt a szándéka, hogy a társadalom figyelmét az idősekkel kapcsolatos témákra irányítsa, az időseket pedig bevonja az európai integrációs folyamatokba. A generációk közötti szolidaritás elvét, mint a tagállamokban megvalósítandó cselekvési tervek alapját hangsúlyozta az Európai Évet lezáró záródokumentum is.¹¹ Ugyanígy az EU *Szociálpolitikai Fehér Könyve* (European Social Policy – A Way Forward for the

⁹ Az első akcióprogram után a megfigyelőállomás működésére nem sikerült forrást teremteni. Így az idősekkel foglalkozó hasonló jellegű összehasonlító információk és gyakorlatok gyűjtése az Observatory on the Social Situation, Demography and Family http://europa.eu.int/comm/employment_social/eoss/index_en.html és az Observatory for the Development of Social Services in Europe <http://www.soziale-dienste-in-europa.de> keretén belül folyik, a vonatkozó cselekvési területeknek megfelelően.

¹⁰ 92/440/EEC; OJ L 245 of 26.8.92

¹¹ 93/C 343/01 OJ C 343 of 21.12.93

Union) is az integrációt helyezte középpontba, a már nyugdíjba vonult aktív lakosság feladatát és a társadalomhoz való hozzájárulását kiemelve.

A Bizottság egy, a Tanács részére készített javaslatában,¹² az 1995-1999 közötti időszakra, az idősekre vonatkozó programok négy kulcsfontosságú területét határozta meg: (a) az idősebb nők helyzetének javítása, (b) az idősödő munkaerő kezelése, (c) a munkából a nyugdíjba vonulás átmenete, és (d) az ellátás, illetve az ellátáshoz való hozzáférés a függő (dependens) időskorban. (A programot, illetve a javaslatot a Tanács még nem fogadta el, így csak elvi állásfoglalásként lehet értelmezni.)

A kilencvenes években emellett az öregedő Európa problematikája a politikusok számára is egyre nyilvánvalóbbá vált és ennek mentén a nyugdíjak biztosíthatóságának a kérdése is egyre inkább előtérbe került. A nyugdíjrendszerek második és harmadik pilléréinek bevezetését az EU annyiban támogatta, amennyiben ezek a formák megkönnyíthetik a munkavállalók és a tőke szabad áramlását. Emellett bíztak abban is, hogy az öregségi nyugdíjak hosszú távú pénzügyi megvalósíthatóságának is egy lehetséges megoldását képezheti.

Egy másik nemzetközi esemény az ENSZ *Idősebb Személyek Nemzetközi Évéhez* kapcsolódva született meg a *Towards a Europe for All Ages (Európa minden korosztály számára)*¹³ dokumentum (1999), amely a Bizottság az idősödő társadalom következményeinek kezelésére vonatkozó stratégiáját tartalmazza az új évezredre. A dokumentum négy területen fogalmazott meg fejlődési mutatókat:

- munkavállalók képességének megtartása, az élethosszig tartó tanulás és rugalmas munkakörülmények elősegítése
- a korai nyugdíjba vonulás trendjének megfordítása, a fokozatos nyugdíjba vonulás lehetőségeinek megvizsgálása és a nyugdíjrendszerek fenntarthatóvá és rugalmassá tétele
- az egészségügy és az időskori ellátás területén kutatások és tanulmányokat kezdeményezése, hogy a növekvő igényeknek megfelelhessenek a rendszerek
- A Bizottság szerződésben foglalt kötelezettségének eleget téve az idősekkel szembeni diszkrimináció, munkanélküliség és szociális kirekesztés elleni küzdelem.

Európa válasza az ENSZ *Második Világtalálkozójára Az Öregedő Társadalomról*¹⁴ az európai koordinációs modell nemzetközi felhasználhatóságáról szól. Kiemeli egy olyan átfogó politikának a szükségességét, amely az öregedés gazdasági, foglalkoztatási és társadalmi dimenzióját is magában foglalja. Kiemeli, hogy az idősek ügye nem egy különálló terület, nem lehet a többi politikáktól különállóan kezelni. A politikai irányt az

¹² COM (95) 53 final, 1 March 1995 (OJ C 115/69.5.95)

¹³ COM (1999) 221 final, 21 May 1999

¹⁴ COM (2002) 142 final 18 March 2002

aktív öregség politikájában és gyakorlatában láttatja és ezen belül minden érintett, jelenlegi és jövőbeli „idős ember” részvételére buzdít.

EURAG – European Federation of Older People

Az Idősebb Emberek Európai Föderációja egy pártoktól, egyházaktól független civil szervezet, amelyet 1962-ben alapítottak. A székhelyét 1974-ben Luxemburgból Grazba tette át. Az idősebb emberek életminőségének a javításáért küzd társadalmi, szociális és politikai téren. A nemzetek közötti együttműködés és egymástól való tanulás az egyik legértékesebb profilja. Több sikeres pályázatot is készítettek az EU Bizottságának különböző programjain belül (Socrates, Equal), például élethosszig tartó tanulás, önkéntes munka támogatására, illetve az időseket körülvevő fizikai környezet felmérésére, átalakítására. Jelenleg 33 európai országban vannak aktív tagjai. Magyarországról ennek a nemzetközi idősügyi szervezetnek van a legtöbb tagja, a Magyar Gerontológiai Társaság, a Magyar Nyugdíjasok Egyesülete, a Nyugdíjasok Országos Képviselete és a Mezőgazdasági Dolgozók Nyugdíjas Egyesülete is tagjai.

www.eurag-europe.org

3. NYITOTT KOORDINÁCIÓ MÓDSZERE: FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA, TÁRSADALMI KIREKESZTÉS ÉS SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOK

Az 1997-ben kialakított uniós eljárás, a „nyitott koordináció módszere” az úgynevezett gyenge szabályozás egyik eleme. A tagállamok önállóságuk megtartásával, saját hatáskörben hozzák létre politikájukat. Közösségi szinten csak útmutatás, a célok kijelölése folyik: koordinálás és ellenőrzés. Az akciótervek teljesítését a tagállamok az Európai Bizottsággal és egymás közt értékelik, és meghatározzák a továbblépés irányát, további ajánlásokat fogalmazva meg. A nyitott koordináció módszerét a foglalkoztatáspolitikai területén alkalmazták elsőként, majd használata gyorsan elterjedt a szociálpolitika több területén is, így a szociális kirekesztés elleni küzdelem módszere is ez lett, legújabban pedig az egészségügyi- és hosszantartó ápolás területén várható a módszer bevezetése.

3.1. Európai Foglalkoztatási Stratégia és az idősebb munkavállalók

Az amszterdami Európai Tanács (1997. június) ülésén egy új foglalkoztatáspolitikai intézkedést vezettek be. Míg előtte a foglalkoztatáspolitikai egyértelműen a tagállamok működési körébe volt utalva, addig az új, 128. paragrafus értelmében a nyitott koordinációs eljárás keretében és európai foglalkoztatási iránymutatások mentén a közösségi feladatok közé sorolódott. Az idősebb munkavállalókkal kapcsolatban először

2000-ben vezettek be iránymutatásokat. Az iránymutatások előírják, hogy a tagállamok egyre több forrást fordítsanak az aktív öregség programjára, és egyre szélesebb körben ismerjék el, hogy ezek a programok szükségesek az öregedő társadalom kihívásaira adott válaszkeresésben. Az idősebb munkavállalókra vonatkozóan megfogalmazott, a Stockholmi Csúcson bevezetett cél az idősebb munkavállalók esetében 2010-ig 50%-os foglalkoztatási arány elérése. Az eljárás első öt évének működését felülvizsgálva a Barcelonai Európa Tanács pedig 2002 márciusában megerősítette a foglalkoztatási stratégia keretében az idősebb munkavállalókra való odafigyelést, és célul tűzte ki, hogy 2010-ig a munkaerőpiacról való távozás évét 5 évvel ki kell tolni.

A stockholmi tanácsülésen megfogalmazott *Közös Nyilatkozat*¹⁵ szerint a jelenlegi és jövőbeli munkavállalók foglalkoztatásának megőrzése, az inaktív lakosság hosszú távú foglalkoztatási aktivitásának megteremtése és a jelenlegi idősebb munkavállalók munkaerő piaci részvételének kitolása érdekében az **életciklusokat** figyelembe vevő stratégiák kidolgozása szükséges. Ezek a dinamikus stratégiák, a megelőzés módszerét kell tükrözzék és olyan célok körül összpontosulnak, mint a minőségi munkahelyteremtés, a munka kifizetődővé tétele, a szakképzettség folyamatos javítása és a valódi munkaválasztás megteremtése mindenki részére.

3.2. Küzdelem a társadalmi integrációért

A szociális kirekesztés elleni küzdelem az Európai Unió szintjén nem kifejezetten az idősek problémáit hivatott megoldani, azonban annyiban mégis az idősekre is vonatkozik, amennyiben a társadalomnak bizonyos mechanizmusai hátráltatják teljes értékű részvételüket a társadalmak életében. Ide tartozik például a jövedelembiztonság megteremtése az időseken belüli bizonyos csoportoknál, a szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférés, vagy esélyteremtés a közlekedésben. Ennek értelmében érdemes a *Szociális Kirekesztés Elleni Európai Uniós Cselekvéseket* is áttekinteni. Az amszterdami szerződés 136. és 137. cikkei a társadalmi kirekesztés elleni küzdelmet azok közé a területek közé sorolják, amelyekben a közösségnek a tagállamok működését kiegészítő és segítő szerepe van. A Lisszaboni Tanácsülés (2000. március) a szegénység 2010-ig való megszüntetésére tett javaslatot, a Nizzai tanácsülésen pedig (2000. december) arról döntöttek, hogy ezen a területen is a nyitott koordináció módszerét fogják alkalmazni. Így a tagállamok kétévente nemzeti akciótervet készítenek az alábbi közös célok megvalósítására: (a) a munkaerő-piaci részvétel fokozása, mindennemű forráshoz, jogokhoz, javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése; (b) a társadalmi kirekesztődés veszélyének elkerülése (c) a leginkább veszélyeztetettek segítése; (d) az érintettek mozgósítása.

¹⁵ COM(2002) 9 final of 24.01.2002

3.3. Egészség- és hosszú távú szociális gondoskodás európai programja

A Göteborgi Tanács határozta el 2001-ben, hogy az egészségügy területén is a nyitott koordináció módszerét alkalmazzák a tagállami cselekvés harmonizációjaként. A Laekeni tanácsülésen pedig döntés¹⁶ született arról, hogy a koordinációt kiterjesztik az idősek tartós ápolására (long term care for the elderly) is. A hosszú távú célokat a Bizottság három pontban határozta meg: **hozzáférhetőség, minőség és finanszírozhatóság**. A Brüsszeli Tanácsülés 2003 márciusában pedig a további együttműködés és információcsere erősítésére tett javaslatot.¹⁷ Ennek értelmében minden ország jelentést készített az ellátás rendszeréről, az országok előtt álló kihívásokról és a terveikről. Ezeknek a jelentéseknek az alapján készült el a Bizottság és a Tanács közös nyilatkozata a nemzeti egészség és tartós ápolás politikák támogatására. (10/03/2003) A 2004 tavaszi Tanácsülésen pedig egy újabb határozatot¹⁸ fogadtak el a szociális ellátási rendszerek megújításáról és egy magas színvonalú, elérhető és fenntartható egészségügyi és tartós ápolási rendszerről.¹⁹

4. ÖSSZEGRZÉS

A fenti történeti áttekintés alapján megállapítható, hogy az Európai Unió időseket érintő kezdeményezései egyrészt az alapvető személyi jogok tiszteletben tartásának követelményéből (diszkrimináció tilalma), másrészt a gazdasági élet szükségleteiből (foglalkoztatáspolitikai), harmadrészt azonban az Unió legitimitációjának igényéből (akcióprogramok, aktív öregedés programja) fakadnak.

A kezdeményezések áttekintése azonban további két szempontból is hasznos volt. Egyrészt fogalmat alkothattunk, hogy melyek a szociálpolitikának azok a területei, amelyekben további harmonizációs lépések várhatóak. A bevezetőben láthattuk, hogy az idősödő társadalom minden tagállamot érintő probléma és azt is megállapítottuk, hogy az idősödő társadalom folyamata nemcsak önmagában, hanem a gazdasági, társadalmi folyamatokra való hatása miatt is fontos. A koordináció, a közös irányvonalak kialakítása tehát sorsdöntő lehet az Unió egészére nézve. Ebben az értelemben az Európai Unió kezdeményezései keretet adnak a nemzeti cselekvési terveknek, és alapot teremtenek a gyümölcsöző együttműködésnek: egyes államok élen járnak az innovációban, újításokban, más államok pedig a működő példák átvételével, saját rendszerükbe való átültetésével felzárkózhatnak a közösségi politikák mentén. A következő fejezet az országok időspolitikáinak történelmi adottságait, fejlődését mutatja be. A kialakult intézményrendszer rendszerkötöttsége adja ugyanis az alapját és egyben a korlátját az országok útkeresésének.

¹⁶ COM (2001) 723 final 05.12.2001.

¹⁷ COM(2002) 774 final 3.1.2003

¹⁸ COM (2004) 304 final.

¹⁹ A tanulmány készítésekor ez a dokumentum még nem volt nyilvánosan elérhető.

A másik szempont azonban sokkal inkább operatív, mint elméleti. Hiszen a közösségi szintű kezdeményezések lehetőséget adnak a nemzeti szintű időspolitika tematizálásához is. Az Európai Unió kezdeményezéseinek segítségével könnyebben megszerezhetőek a nemzeti programok, kezdeményezések is. A negyedik fejezetben az országok közötti hasonlóságon van a hangsúly. A nagy társadalmi elosztó rendszerek mellett kialakult szolgáltatási szektor rugalmassága és kezdeményezőkézsége megoldási irányában nagyon hasonló módon reagált a kihívásoknak. Az EU cselekvési területek pedig kiváló struktúrát biztosítanak annak, hogy a nemzeti rendszereket áttekintsük, a helyi jó kezdeményezéseket bemutassuk. A négy legfontosabb terület ennek megfelelően: Az idősekhez való hozzáállás, az életminőség javítása és az idősek társadalmi folyamatokba való integrálása mentén két fontos terület körvonalazódott. Az egyik a diszkrimináció és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem a másik pedig az aktív öregkor programja. Ezek átfogó, az élet minden területén megvalósítandó törekvések. A másik két terület specifikusabb, az élet egy-egy jól meghatározott területét fedi le: az idősek munkaerő piaci aktivitásának megőrzését illetve a tartós ápolás megvalósítását jelenti.

III. NEMZETI RENDSZEREK, INTÉZMÉNYEK, SZEREPLŐK ÉS POLITIKÁK

1. JÓLÉTI ÁLLAMOK EURÓPÁBAN

Ez a fejezet a különböző jóléti államok időspolitikájának az intézményes, strukturális rendszeréhez kíván eligazítással szolgálni. Az európai államok a XIX. századtól kezdődően különböző utakat jártak a jóléti rendszerük kialakításában. Ezeket a különbségeket Esping-Andersen (1990) a skandináv, angolszász és kontinentális hármas kategóriarendszerébe foglalta össze. Míg az angolszász országok szociálpolitikája rászorultsági alapon működik, a kontinentális, kooperatista modell a biztosításon-hozzájáruláson alapul. A skandináv országok pedig a szociáldemokrácia eszméire építve az általános jogosultság rendszerét vezették be. Bár az országok között jelentős eltérések mutatkoznak, és a rendszerek maguk sem statikusak, ettől függetlenül a különböző ideológiai mintákat elkülöníthető struktúrájú rendszerekre képezték le. Az egyszer kialakult struktúráknak viszont jelentős nehézkedésük van. Ami egyszer a különböző érdekcsoportok erőhatásának eredőjeként kialakult, azt nagyon nehéz megváltoztatni. Ezért tapasztalható, hogy a különböző országok az eszmerendszereknek megfelelően különbözőképpen válaszoltak az idősödő társadalom kihívásainak is.

A skandináv államokban (leginkább Norvégiára és Finnországra jellemző) az idősödő társadalom problémáját a teljes foglalkoztatás imperatívuszával közelítették meg. Az időügyi politika ezért az idősek foglalkoztatásának a megőrzése érdekében az aktív munkaerő piaci eszközök használatára koncentrált. A kontinentális, biztosítási modell pénzügyi és szervezeti fenntarthatóságát az idősödő társadalom befizetés-kiesései és az ellátás munkaerőköltség-emelkedése kilátástalan helyzetbe hozta. Válaszként nem a munkaerőpiac átfarmálását, hanem a társadalombiztosítási rendszer megszigorítását, a foglalkoztatás mellett létező egyéb választási lehetőségek megszüntetését választották. Az angolszász országok rászorultsági rendszerei az idősödő társadalmat a szegénység és a jogosultság szemszögéből közelítették. Mivel az egészségügyi és a nyugdíjrendszerek jobban a magánszektorra támaszkodnak, ezért az idősödés sem jelentett akkora terhet a kormányzatoknak. Ehelyett tehát az idősebb emberek szociális, politikai és gazdasági jogosultságainak a definiálása a cél, hogy a foglalkoztatásuk elé gördített jogsértő akadályokat elhárítsák. Az idősek problémáját a szegénység, társadalmi integráció irányából közelítik.

Ezek a különbségek azonban inkább csak a társadalmi, intézményesített, elosztó-rendszerek makroszintjén jelentősek. Az emberközeli, mikroszintű szolgáltatási szektorban a hasonlóságok sokkal fontosabbak, feltűnőbbek. És bár a hagyományos juttatási, redistributív (nyugdíj, egészségbiztosítás) rendszerek továbbra is kulcsszerepet fognak játszani bármilyen időügyi politikában, addig emellett, és remélhetőleg ezekkel összhangban működik minden országban a sokkal inkább szolgáltatás orientált szociális ellátórendszer. Speciálisan ezek a hálózatok egészségügyi és szociális ellátással, illetve

közösségi foglalkozásokkal, oktatási szolgáltatásokkal foglalkoznak, a civil szervezetek működését erősítik és támogatják. A legtöbb európai országban a szociális szolgáltatások rendszere más adminisztratív egység felügyelete alatt van, másképp szerveződik, és más politikai játéktérben mozog, mint a pénzügyi juttatások elosztási rendszerei. Szinte törvényszerűen a természetbeni ellátások biztosítása és felügyelete a legtöbb országban sokkal kuszább és összetettebb. Egyrészt a szociális szolgáltatások sokkal felhasználó közelebbiek, ennek megfelelően az időügyi politikáknak is erősebb a helyi, regionális felhangjuk, mint mondjuk a nyugdíjrendszereknek. Másrészt a szolgáltatások tekintetében sokkal nagyobb az országok közötti hasonlóság is, hatékonyabb az egymástól való tanulási folyamat is.

Idősebb Önkéntesek Európai Hálózata ENOV (European Network of Older Volunteers)

A hálózat az 1993-as Idősek és a Generációk Közötti Szolidaritás Európai Éve alatti országok közötti együttműködés hatására jött létre. A hálózat civil szervezetekkel, kormányokkal és idősebb önkénteseket foglalkoztató szervezetekkel tart kapcsolatot Nyugat- és Kelet-Európában egyaránt. 1998-ban, Londonban rendezett „az idősebb önkéntesek hatása Európára” konferenciájukon 28 ország képviselői vettek részt. Az ENOV tagjai hisznek abban, hogy a bölcsesség, tudás és tapasztalat, amellyel az idősebb emberek rendelkeznek, a társadalmi integráció motorja lehet. Az idősebb embereknek lehetőségük van az idejük szabad hasznosítására és ezzel a nagyvonalú hozzáállásukkal, a kirekesztett és hátrányos helyzetű csoportok javára lehetnek. Az ENOV saját szerepét ennek a hozzájárulásnak a támogatásában látja.

<http://www.worldvolunteerweb.org>

A fenti megfontolások alapján ebben a dokumentumban sem a társadalombiztosítási rendszerek megreformálási kísérleteinek történetét mutatom be, hanem a szolgáltatások rendszerét. A jóléti államok hármas rendszerét még ebben a fejezetben Németország, Finnország és Nagy-Britannia reprezentálja, aminek alapján képet kaphatunk a rendszerek felépítményének különbözőségéről. Azonban a következő fejezetben már a hasonlóságok jegyében a különböző szolgáltatási területeken bevezetett újításokat, törekvéseket mutatom be. Ahol az intézményekben rögzült különbségek eltörpülnek a cselekvési irányok hasonlóságaihoz képest.

2. NÉMETORSZÁG

Az öregedő társadalom problémája nemrég nyert csak létjogosultságot a német médiában és politikai életben. Németországban az idősekről való politikai cselekvés és gondolkodás magában foglalja az autonómia, az önrendelkezés, a társadalmi integráció fogalmait is.

Habár az időspolitika egy közigazgatási területeken átívelő, integratív rendszer, ez Németországban szétaprózódott, töredezett szervezeti keretek között, a minisztériumok és politikai területek szerinti napi munkák megosztottságát letükörözve valósul meg. Az időspolitikában a kormányzat játssza a legfontosabb szerepet. A kormányzat felelős a minőségi feltételek megállapításáért, a politikai iránymutatásért, és többek között a programok finanszírozását és ellenőrzését is felvállalja.

1992-ben hozta létre a kormányzat az időspolitikai cselekvési tervét (Bundesaltenplan). Ez meghatározza a célokat és azokat az eszközöket, amelyekkel e célok elérhetők. A célok között szerepel a „generációk közötti kohézió”, a „társadalmi integráció” az „intellektuális életben való részvétel”, a „testmozgás elősegítése”, a „fogyatékoságokkal küzdő idősök integrálása”. A cselekvési terv azonban inkább elvi állásfoglalás, kevés gyakorlati szereppel a valódi megvalósítás során. Azonban a szövetségi kormányzat más politikai eszközökkel, jogszabályokkal, kísérleti programokkal, iránymutatásokkal és memorandumokkal, konferenciákkal, tudományos jelentésekkel erőteljesen formálja az időspolitikai játékteret.

Egy 1992-ben felállított többpárti *Parlamentari Vizsgálóbizottság a Demográfiai Változásokról* foglalkozott az idősök helyzetével. A Bizottság kutatók együttműködésével 2002-ig működött és információgyűjtést, adatelemzést végzett, amiből a demográfiai változások társadalmi, gazdasági és szociális következményeit próbálta előre jelezni. A tíz év alatt három tanulmány készült az idősök gazdasági, lakhatási helyzetéről, egészségi állapotáról, a családi és szociális kapcsolataikról, a társadalombiztosítási rendszerről, és az idősebb bevándorlók helyzetéről. A kormányzat egy másik jelentős vívmánya az 1993-tól megjelenő *Idős-tanulmányok*²⁰ (Altenberichte), amelyeket néhány éves időközökkel adtak ki. Az ötödik füzet az idősök és idősebb munkavállalók gazdasági és szociális helyzetéről most van előkészület alatt.

2.1. Érdekképviselet

A szociálpolitikai tanácsadás és az idősök érdekképviselete alulról építkező, a civil szektorhoz tartozó, leginkább az idősöket egyesítő csoportokból áll, amelyeket a hivatalos szervekkel szembeni szembenállás jellemez. Az idősök szerveződéseit szervezeti szétaprózódottság, a szervezeti célok heterogenitása és fejletlen érdek-kifejezési képesség jellemzi (Von Winter, 1997). Németországban az idősök érdekében tevékenykedő és az idősök szervezetei a harmadik, civil szektorban találhatóak. Az idősök által alkotott legfontosabb szervezetek a politikai pártokon belül²¹ vagy önálló politikai pártként²², vagy

²⁰ 1993 Általános Helyzetkép Az Idősökről, 1998 Idősök Lakhatása, 2001 Idősök és a Társadalom, 2002 Demencia és a Legöregebb Öregkor

²¹ Seniorenunion, SPD 60plus

²² Generationenpartei – Die Grauen

önálló civil szervezetek²³ keretében valósulnak meg. Az idősök érdekében tevékenykedő (tehát nem idősekből álló) szervezetek közé lobbytevékenységet és jóléti tevékenységet²⁴ folytató szervezetek²⁵ tartoznak.

Az érdekképviselési csoportok gyakorlati tevékenysége leginkább a figyelemfelkeltésre és a politikai életben való részvétel lehetőségeinek kiszélesítésére irányul. Ilyen volt például a Grey politikai párt által szervezett „Volkstag für den Bundestag” (Időseket a parlamentbe!) nevű kampány is.

Ezen kívül kutatóintézetek széles skálája is foglalkozik az idősök helyzetével és az idősödő társadalommal. Azonban a kutatások, kutatóintézetek²⁶ is legalább annyira széttöredezettek, az idősödés különböző aspektusai szerint megosztottak, mint a politikai szervezetek.

2.2. Szociális szolgáltatások

A tartós ápolás megvalósításának felelőssége a közhivatalok közül a Család, Gyermekek, Idős és Nőügyi-, valamint az Egészségügyi Minisztériumok között oszlik meg. A döntéshozatal jelentősen központosított. Az ápolásbiztosítás az egyetlen időspolitikai terület, ahol a szövetségi minisztérium a konkrét megvalósítási tervekért is megtartotta a döntéshozatali jogot, felelősséget. Bár az irányító központ szövetségi szinten van, más szereplőknek is van – bár korlátozott – szerepe. A KDA lobby- és szolgáltatócsoport például innovatív szolgáltatások bevezetésével és szakértői tanácsadással is befolyásolja a kormányzati politikát.

Ezen a területen az egyik legjelentősebb politikai tevékenység a bentlakásos intézményekben lakók érdekképviselésének javítása. Ennek a célnak elérése érdekében az egyik legfontosabb lépés a „Heimgesetz” (Az idősotthonokról) 1992-ben hozott törvény volt.

2.3. Munkaerőpiaci politikák

A munkaerőpiaci politikákat tekintve a német korporatista erőviszonyrendszer teljes valósága megnyilvánul. A döntéseket háromoldalú tanácskozásokon, a munkavállalói és a munkáltatói oldalak bevonásával hozzák.

A munkaerőpiac területén az idősökre vonatkozó cselekvések nem különállóan, hanem rendszerbe ágyazottan, más problémákkal együtt kezelve jelennek meg. Ilyen volt például a 2002-ben hozott Job-AQTIV törvény és a modernizált aktív munkaerő piaci eszközökről hozott törvény 2003-ból. Mindkettő foglalkozott az idősök

²³ BAGSO – Bundesarbeitsgemeinschaft der Senioren-Organisationen, Sozialverband VdK Deutschland, BVS – Bundesseniorenvertretung, EURAG Germany, BIVA – Bundesinteressenvertretung der Altenheimbewohner

²⁴ KDA – Kuratorium Deutsche Altershilfe

²⁵ Többek között a hat nagy jóléti szervezet.

²⁶ Például a DZA – Deutsches Zentrum für Altersfragen, és a Max-Planck-Institut für Bildungsforschung két nagy magánintézmény.

foglalkoztathatóságának javításával. (Például az 55 év feletti foglalkoztatása esetén eltörölték a munkáltató által fizetendő munkanélküliségi járadékot.)

2.4. Nyugdíjazás utáni tevékenységek

Az idősek aktivitását segítő szervezetek nem vesznek részt a politikai vitákban, sokkal inkább feladatorientáltak. Érdekkonfliktusnak kicsi a valószínűsége ezen a területen, hiszen a szervezetek nagyrészt kormányzati forrásra vannak utalva. Az aktív öregedés megvalósításában a Családügyi Minisztérium pedig nemcsak szponzorként, hanem egyben kezdeményezőként is szerepel.

3. FINNORSZÁG

3.1. Az együttműködés fontossága

Az öregesítés folyamata körülbelül 15 évvel hamarabb kezdődött el Finnországban, mint Európa más országaiban. A foglalkoztatáspolitikában, egészségügyben és szociális ellátásoknál jelentkező hatásaira pedig koordináltan kereste a választ. Az időspolitika megvalósításának központi szereplői, a Minisztériumok. A „kis ország- átlátható kapcsolatok” kapcsolatépítésben előnyt jelentő helyzetet kihasználva az együttműködést több szinten is sikerrel valósította meg. Először is a három kulcsfontosságú minisztérium, az Egészségügyi és Szociális, a Munkaügyi és az Oktatási nagyfokú összehangolt munkáján múlik az időspolitika sikere. Ennek megfelelően a három minisztériumnak közösen kidolgozott időspolitikája van. Másrészt a szociáldemokrata hagyományokat követve a szociális partnerekkel való párbeszéd is fontos és jelentős Finnországban. A háromoldalú megegyezéssel gondolkodásmód, tárgyalási stratégia nagyon erős hagyományokkal rendelkezik. Ennek köszönhetően a politikai útkeresésre a piaci szereplők aktívan reagálnak. Harmadrészt a kutatóintézetek együttműködése a kormányzati tervezés folyamatában elősegíti a megfelelő irányvonalak megtalálását. A finn Munkaegészségügyi kutatóintézet már 1981-től jelentetett meg tanulmányokat az öregedésről. Negyedrészt pedig a finn rendszer nemcsak társadalmi és egyéni szinten kezeli az időügy problémáit, hanem a vállalatok szintjén is. Például az új nyugdíjrendszerbe beépített fék ellenérdekeltté teszi a vállalatokat a rokkantsági előnyugdíjazás alkalmazásában azzal, hogy a nyugdíj jelentős részét a vállalatnak magának kell kifizetnie. Azonban a rendszer hátulütője, hogy a politikai programokat csak határozott időre vezetik be, így a különböző érdekcsoportok és intézményeket képviselő szereplők között kialakult kapcsolatok folyamatosága nincs biztosítva.

3.2. Politikai szereplők és programok:

A finn aktív munkaerőpiaci politika kiemelkedően hatékony és koherens rendszert alkot. A finn politikusok három programot is bevezettek a kilencvenes évek végén, hogy elejét vegyék a munkaerőpiacon megjelenő gyakorlat és tapasztalat-elapadásnak, amit az idősebb munkavállalók korai kilépése okoz. Az első (National Programme on Ageing Workers) az idősebb munkavállalók átképzésére és foglalkoztatására irányul, a második a munkahelyez alkalmazkodását kívánja elősegíteni (National Well-being at Work Programme), a harmadik pedig a munkahelyi továbbképzést és élethosszig tartó tanulást próbálja elterjeszteni (Workplace Development Programme). Kommentátorok három fontos pontját említik a rendszer sikerességének. Először is Finnország válasza az idősödő társadalom problémájára az erős, egyenlőségen alapuló háromoldalú egyeztetés rendszerén belül fogalmazódott meg. Nemcsak a szociális partnerek vannak bevonva a döntéshozatali teljes folyamatába, hanem az intenzív együttműködés a különböző minisztériumok között is megvalósul. Az idősök foglalkoztatásának elősegítéséről szóló nemzeti program megvalósításáért például az Egészségügyi és Szociális Minisztérium az Oktatási Minisztérium és a Munkaügyi Minisztérium közösen felelősek. Másodsorban a programokat jelentős kutatások előzik meg, illetve nyomkövetéssel segítik és értékelik a megvalósításukat. A program összes fázisában közegészségügyi, munkaerőpiaci vizsgálatok és felmérések értékelik a program sikerességét. A harmadik és talán a legfontosabb erénye a programnak, hogy a háromoldalú egyeztetéssel, és a tudás alapú folyamatvezetéssel kialakított programot nem az egyénekre, hanem a vállalatokra fókuszálják. A vállalatokat célozzák meg, mint a valóságos munkakörnyezetet, amely a változások magját alkothatja.

Az idősekkel kapcsolatban más egyeztető fórumok is működnek, mint például az Egészségügyi és Szociális Minisztérium keretében működő Munkahelyi Egészség Egység egy háromoldalú egyeztetőfórum, amely szintén fontos szerepet játszik az idősügyi politikák kialakításában. A finn Munkahelyi Egészség Intézet 850 munkatársával egy tanácsadó és kutatóközpont, amely tanulmányokat készít és a Minisztérium tanácsadó fóruma egyben. A non-profit szervezetek közül az Életkor Intézet (Age Institute) és az Idősök Jólétéért Központi Egyesülete (Central Union for the Welfare of Aged) a két legbefolyásosabb.

4. NAGY-BRITANNIA

Az öregedő társadalomra adott kormányzati válaszok a liberális jóléti rendszerben a kontinentális Európánál jobban töredezték és szétszórtak a különböző döntéshozatali szervek között. Ennek megfelelően az idősödésre adott válaszok kevésbé koherensek, mint az északi vagy a kontinentális rendszerekben. A brit idősügyi politika középpontjában is az idősebb személyek munkahelyen tartása áll. A munkához való

egyenlő hozzáférés megteremtése, az idősokkal szembeni előítéletek megtörése érdekében különböző közvetlen és közvetett eszközökkel küzdenek. A közvetlen politikák körébe azok a célok tartoznak, amelyek a munkaerőpiac, az egészségvédelem illetve az oktatás területén lévő akadályok elhárítását célozzák. Ön-szabályozás, az önkéntesen követhető gyakorlatok bevezetésétől egészen a „környezeti” politikák, közvélemény átformálását célzó lépésekig fémjelzik ezt a területet. A közvetett lépések még szélesebb, összetettebb rendszert alkotnak: a személyi és vállalati adórendszer megváltoztatásától, környezetvédelmi szabályozások, amelyek a fogyatékos emberek foglalkoztatását segítik elő és az egészségvédelem új formáinak bevezetéséig, mindenütt megtalálhatjuk az öregedő társadalomra vonatkozó hivatkozásokat.

Nagy-Britanniában a politikai döntéshozatalt a nagyfokú konszenzuskeresés jellemzi. A közpénzek elosztásának meglehetősen erősen centralizált rendszere uralkodik az apró lépésenkénti változtatások taktikája mögött. A közpolitikában bevezetett nagyobb változtatásokat általában hosszú konzultációk, véleményegyeztetések, független szakértők meghallgatása, kutatások hosszú folyamata előzik meg. Ebben a folyamatban egyre nagyobb szerepet kap az átlagpolgár, illetve a területen dolgozó terepmunkások véleményének kikérése nyilvános konzultációs kérdőívek felhasználásával. A döntéshozatálnak egy másik sajátossága az igazságszolgáltatás eseti jog rendszere, amelyek az idősekre vonatkozóan leginkább a nyugdíjak és munkajog esetében hoztak fontos változásokat.²⁷

Az angol jóléti rendszert három, sokszor egymással versengő alapelv határozza meg. Az első a közkiadások pénzügyi fenntarthatósága és ezen belül az egyén, család és az állam szerepvállalásának a kiegyensúlyozása. Az állam csak ott avatkozik be, ahol az első két szereplő kudarcot vallott. A második tényező a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés biztosítása. A harmadik pedig a szolgáltatások minimális minőségének meghatározása és biztosítása.

Az angol törvényhozás és államirányítás folyamata roppant bonyolult és összetett. A program alapú finanszírozás (ellentétben a bázisév alapú finanszírozással) a különböző programok, és kezdeményezések tucatját hozta létre. A létrehozott rendszerben mára már kiigazodni sem könnyű. Az angol idősokkal foglalkozó politika ugyanúgy szétaprózódottak, mint sok másik országban. A foglalkoztatáspolitikában a munkáspárt által bevezetett New Deal aktív programokra épülő stratégiájának a négy nagy alcsoportjából az egyik az ötven év feletti munkanélkülieket célozza meg. Független végrehajtó szervek, mint például a következő fejezetben részletesen is bemutatott Age Positive (Életkor Pozitív) testület az idősebb munkavállalók érdekeit védi. Az Egészségügyi Minisztérium keretei között az egészségvédelmi és a házi segítségnyújtást végzők segítésének politikája (Caring for Carers – szintén a következő fejezetben kerül bemutatásra) folyik. De a politikaalkotás folyamatában olyan szervezetek is részt vesznek, mint például a számvevőszék, amelyik a közpénzek legjobb felhasználása

²⁷ Csakúgy, mint az Európai Bíróság esetjogának kiterjesztő alkalmazása.

érdekében a kilencvenes évektől ad ki jelentéseket az időseknek nyújtott állami szolgáltatások színvonaláról.

A figyelem és végrehajtás szétterjedtségének egyik következménye, hogy 2000-ben a közigazgatás megújításának programjába az idősek érdekeit is belefoglalták. Így jött létre a Better Government for Older People²⁸ (Jobb kormányzást az idősek részére!) program, ezen belül nemzeti és regionális szinten is Idősek Tanácsadó testületei (Older People's Advisory Group). Nemzeti szinten pedig egy Felügyelő Bizottságot hoztak létre a miniszterelnöki hivatal, civil szervezetek, alapítványok és kutatóközpontok együttműködésével. A bizottság munkája, hogy az idősekre is vonatkozó témákat, amelyek szinte a kormány bármely szervénél előfordulhatnak összehangolják.

A civil szféra, amelyet mint láttuk a kormányzati munkába érdemlegesen bevonnak, hihetetlen gazdagságát nyújtja az idősek szervezeteinek és az idősek érdekében tevékenykedő csoportoknak. Az érdekvédelmi csoportok azonban inkább az idősek pénzügyi biztonságára és a szegénység problémájára koncentrálnak.

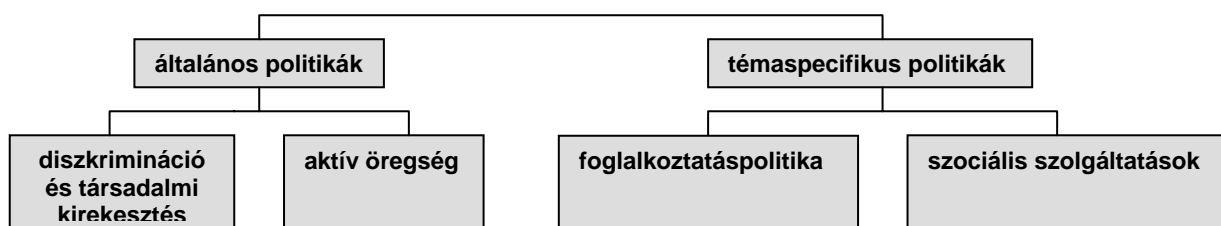
²⁸ www.bgop.gov.uk

IV. IDŐSÜGYI POLITIKÁK AZ EURÓPAI UNIÓ TAGORSZÁGAIBAN

Amint azt a harmadik fejezet országokat bemutató részében láttuk, a tagállamok az újraelosztó rendszerek szempontjából jelentős különbségeket mutatnak. Ez a jóléti államok tradíciójában különböző öndefiníciójából fakad. Másrészt azt is láttuk, hogy az aktív politikák, szolgáltatások tekintetében sokkal kisebbek a különbségek, sokkal fontosabb lehet a más országok gyakorlatából merített tanulás, a módszerek átvétele. Ezt hivatott elősegíteni a tanulmány negyedik, zárófejezete is.

A második fejezetben, az Európai Unióban folyó idősebb emberekről szóló politikák áttekintésekor az alábbi ábrán látható osztályozást ismertük fel. Ebben a fejezetben ezt az osztályozási rendszert fogom alkalmazni, hogy az egyes országokban megvalósuló országos és helyi kezdeményezéseket bemutassam. A bemutatás messze nem kimerítő, sőt! Inkább csak példaértékszerűen az egyes lehetséges irányokat mutatom fel, a különböző országok, különböző gyakorlatát, irányultságát. Amennyire nem törekedhettem a teljességre a példákkal kapcsolatban, ugyanannyira inkább gát lett volna, ha csak az egyértelműen besorolható politikákat hagytam volna a rendszerben. Amennyire az életkor meghatározó aspektusa életünknek, annyira lehetetlen az élet különböző funkcióit elválasztani egymástól. De ez a szétválasztás nem volt célom. A rendszer felállításakor inkább a speciális vonások kiemelésére törekedtem, mint a szigorú elhatárolásra.

IDŐSPOLITIKAI IRÁNYOK

Így először – a talán legátfogóbb fogalomhoz – az aktív öregséghez, öregedéshez kapcsolódó, kapcsolható kezdeményezésekből válogattam, majd még mindig az általános politikákon belül, a diszkrimináció és társadalmi kirekesztés elleni politikákat mutatom be. Természetesen a különböző politikák, intézkedések, kezdeményezések besorolása már e két osztály között sem egyértelmű, inkább csak az irányultságot mutatja. Ugyanígy igyekeztem a témaszpecifikus politikákat a második részbe sűríteni. De néhány területet szinte minden helyen megemlíthettem volna. Ilyen például az önkéntesek munkájának elősegítése, amit az aktív öregedés fejezetcím alatt tárgyalok. Amennyiben azonban az önkéntesség a fizetett munkahely feladása utáni sokk, depresszió kezelését szolgálja, akkor a foglalkoztatáspolitiká alatt is megjelenhet, illetve ha szociális szolgáltatást biztosít, akkor ott is megtalálható. Ahogy több kormányprogramban valóban elő is kerül. Ez az esetlegesség azonban nem a tanulmány fogyatékosága, hanem csak az élet sokszínűségét, összetettségét mutatja.

1. AKTÍV ÖREGSÉG

Az aktív öregség, illetve még helyesebben az aktív öregedés nem állapot, hanem folyamat. Az öregedés nem a nyugdíjba vonulással, de nem is egy bizonyos életkor elérésével kezdődik. Az aktív öregedésre, az ember szinte egész életével folyamatosan készül. A testmozgás fenntartásával, a szellemi frissesség, az önállóság megtartásával. Az aktív öregedés az a folyamat, amely az egészség, társadalmi részvétel és a biztonság lehetőségei között az optimális egyensúlyt megtalálja, hogy az emberek életminőségét elősegítse az öregedés folyamatában. Ennek a gondolatmenetnek felismerésével született meg az Egészségügyi Világszervezet (WHO – World Health Organization) *Aktív Öregedés kormányprogram javaslata* az öregedő társadalomról szóló második világtalálkozóra készített jelentésben. A WHO dokumentum szerint az aktív öregedésre építő politikákat három alappillérre kell építeni: **társadalmi részvétel, biztonság és egészség**. Ennek megfelelően fogalmaz meg a három témakörben javaslatokat nemzeti időspolitikai irányelvek kidolgozásához.

Egészség

- Idősbarát, biztonságos környezet megteremtése az időskori fogyatékból származó terhek, a krónikus betegségek és korai halálozás megelőzésére és csökkentésére.
- A dohányzás elleni küzdelem, az egészséges táplálkozás, fogászati szűrések terjesztésével és gyógyszeres kezelésekkel az egészségvédelmi faktorok növelése és a kockázatok csökkentése.
- A jó minőségű, idősbarát, megfizethető és elérhető egészségügyi és szociális szolgáltatások folyamatosságának megteremtése.
- A gondozók és ápolók folyamatos képzése.

Társadalmi részvétel

- A tanulási lehetőségek megteremtése minden életszakaszban, az élethosszig tartó tanulás megvalósításával.
- Felismerni és elősegíteni az emberek gazdasági fejlődésben és a formális és nem-formális munkában, önkéntességben való részvételét minden életszakaszban, személyes szükségleteiknek, igényeiknek megfelelően és képességeikhez mérten.
- Elősegíteni, hogy az emberek az idősödés folyamatában teljes jogúan vehessenek részt a családi, közösségi életben. A megfelelő közlekedés, vezetői pozíciók, az idősödésről alkotott pozitív kép és a férfi-női egyenjogúság megteremtésével. Különös tekintettel az idősek szervezeteinek támogatására.

Biztonság

- Az idősödő emberek szociális, pénzügyi és fizikai biztonságának megteremtése, hogy elősegítsék az idősebb emberek védelmét, biztonságát és méltóságát.
- Az idősök különböző csoportjain belül az egyenlőtlenségek csökkentése az idősebb nők jogainak és szükségleteinek biztosításával.

Az aktív öregedés elve tehát, a lehetőségek megteremtését jelenti. Pozitív hozzáállást. Míg a diszkrimináció elleni küzdelem a rossz berögződések elleni küzdelem, addig az aktív öregség gondolata a jó berögződések és cselekvések kialakításán alapul. Tehát a két terület az aktivitási pontokat tekintve összefonódik, különbség csak annyi, hogy más típusú cselekvések származnak majd belőlük.

A WHO féle javaslattételből az is látható, hogy az aktív öregség gondolata az összes többi cselekvési irányt és területet magában foglalja. Az aktív öregedés feladata egyénekre és generációs csoportokra is egyaránt értelmezhető. Az aktív öregedést elősegítő politikák segítenek megteremteni a lehetőségét annak, hogy az emberek a fizikai, társadalmi, mentális jólétüket az adottságaikhoz képest megvalósíthassák. És amikor szükségessé válik a biztonságos védelmet, illetve ápolást megkapják. Fontos tehát a megkülönböztetés, hogy az „aktív” a társadalmi, gazdasági, kulturális, szellemi és állampolgári ügyekben való folyamatos részvételt jelent, nemcsak a fizikai képességet a munkaerőpiacon való részvételre. Ez a különbségtétel azért is fontos, mert gyakori az aktív öregedésnek ez utóbbi, leszűkítő értelmű használata.

1.1. Az ír idősügyi tanács működése

Írország a lakosság várható életkorát tekintve messze alatta marad az Európai Unió átlagának. Ennek is köszönhető, hogy Írországban az idősök helyzetének javítása az Egészségügyi Minisztérium hatáskörébe tartozik és leginkább egészségi, fizikai és mentális értelemben vett egészségi, jóléti szempont. Az ír idősök helyzetének fontosságát megerősítve a Minisztérium 1997-ben létrehozta az ír idősügyi tanácsot (National Council on Ageing and Older People²⁹), ami más néven már 1981 óta működött. A tanácsnak önálló jogi személyisége és saját közigazgatási státusza van. A kormány a Tanács létrehozatalával jelezte az idősök iránti elköteleződést és a hosszú távú gondolkodást. A Tanács az időskori életéről és az öregedésről való pozitív gondolkodást hivatott munkájával megteremteni az idősök közösségi életben való aktív részvételének elősegítésével.

A Tanács által végzett kutatások a társadalom és az idősök életének széles skáláján mozognak. Az idősökkel szembeni abúzustól, a mentális egészségen, lakhatáson,

²⁹ www.ncaop.ie

migráción, házi segítségnyújtáson keresztül az életminőség, demencia, közlekedés kérdéseireig terjed el. Azonban a Tanácsnak, a korábbi hasonló testületekhez képest fontosabb szerep jut, mert nem csak kutatásokkal foglalkozik, hanem a törvényalkotásban, a politika irányvonalának kialakításában is szerepet vállal. Ahogy a testület 2002-es beszámolója a stratégiai célokat megfogalmazza, a Tanács feladata:

- Nemzeti, regionális és helyi szinten a törvényhozás és a minőségi szolgáltatások biztosításának elősegítése, kutatással, tanácsadással és kapcsolatépítéssel.
- Az idős emberek társadalmi integrációját szolgáló elvek, tervek és gyakorlatok elősegítése kutatásokkal és tanácsadással.
- Az idős emberek egészségének, jólétének és autonómiájának elősegítése és a Nemzeti Egészséges Öregedés Programjának kidolgozása.
- Az idősekről és az öregedéstről való pozitív kép kialakításának elősegítése a társadalom egészében.

A Tanács fő tevékenysége a kutatás mellett helyi kezdeményezések támogatása és az ötletek terjesztése a Tanács honlapján. Itt található például az a több, mint háromszáz projektet tartalmazó adatbázis is, amelyben a tanács finanszírozásában (is) működő szervezetek munkája, a projektek története, a közösségek elérhetősége és egyéb hasznos adatok találhatóak meg. A helyi könyvtárban kezdeményezett magnóhallgatástól kezdve, a táncintézet hozzájárulásával folyó táncanfolyamon, az idősebb férfiakat megcélzó speciális programokon, a balesetmentes közlekedést elősegítő programon, filmklubokon, kirándulócsoportokon keresztül, egészen az alkohol-klubig sokszínű civil életről kaphatunk képet.

1. Közösségi zenei program, Ballinasloe, Co. Galway

Ez a program egy helyi fiatal zenész kezdeményezésére jött létre, aki zenetanári egyetemi szakdolgozatát írta és ehhez volt szüksége egy kísérleti csoportra. A fiatalember a projekt ötletével megkereste a helyi szociális napközi otthon vezetőjét. Az együttműködés keretében hetente egyszer egy másfél órás foglalkozást tartott az idősothonban, ahol énekelt és zenélt. A napközi otthonba járó idősök és kívülállók is részt vettek a foglalkozásokon, ahol énekeltek és táncoltak. Az idősökből később létrejött egy zenekar is, akik a zenészt kísérték. Dalszerző délutánokat szerveztek, és minden alkalommal bemutatott egy új hangszert is. A foglalkozások annyira népszerűek voltak, hogy a zenész a diplomamunka megírása után is, már hivatalosa formában folytatta a programot. A program eredményei:

- Egyrészt növelte a résztvevők magabiztosságát és hozzájárult az idősök jólétének a növeléséhez.
- Azzal, hogy egy hivatásos zenésszel dolgoztak együtt, növelte az idősebb emberek zenéhez és a közösségi zenei élethez való hozzáférését
- Növelte a napközi otthon által nyújtott szolgáltatások körét és ezzel az idősök érdeklődését az otthon munkájában való részvételre.

2. Delvin Baráti Társaság, Westmeath

A baráti társaságot önkéntesek tartják fenn, hogy az elszigetelt, vidéki területeken élő idősöket társasági együttlétre összehozzák. A program az egyik falusi plébániaépületet használja összejöveteleli helynek. A klub kirándulásokat és kötetlen beszélgető- és kártyadélutánokat is szervez a helyi idős emberek részére. Meghívott előadók pedig tanácsadást tartanak többek között egészségügyi, baleset megelőzési és táplálkozási témákban. Néhány idős ember számára még az étkeztetést is megszervezik. Az összejövetelekhez az utaztatást is biztosítják, mert a társaság fele, 25 ember önállóan nem lenne képes eljutni a találkozásokra.

A tanács emellett komolyan veszi „ismeretterjesztő” feladatát is: az idősödés folyamatának pozitív bemutatását a társadalom egésze számára. Ezért programjaival nemcsak az idősök felé fordul, hanem a felnövekvő új nemzedékek felé is. Három kiadványt is készített iskolák számára, hogy a fiatalokban az idősökről és az öregedésről való pozitív kép kialakulását elősegítse. A *Fiatalok és Idősök*³⁰ c. interaktív CD-ROM alapú oktatócsomagot, amelyhez egy tanári kézikönyv is tartozik, az általános iskolásoknak tervezték. A nemzeti tantervbe illeszkedő anyagot a fiatalok pozitív öregedés-öregség képének kialakítása érdekében alakították ki. Ezt a 28 leckéből legújabb kiadványt 2000-ben minden iskola megkapta Írországból.

A *Gyümölcszüret* című és a *Mindent a Maga Idejében* c. tanári kézikönyvek korábbiakról, 1993-ból valók. Az egyik a fiatalabb 9-12 éves korosztálynak, a másik idősebbeknek, 15-18 éveseknek szól, és mindkettő tartalmaz beszélgetésre alkalmas témafelvetéseket és közösségi gyakorlatokat. Az idősebbeknek szóló anyag a fiatalok saját öregedésükkel kapcsolatos gondolatainak és érzéseiknek a felfedezésére és arra épül, hogy bevezessék őket abba a gondolatrendszerbe, ahogyan egy hatvan év fölötti ember nézi a világot.

1.2. Önkéntesség

A közösség életében való aktív önkéntes részvétel alapvető jellemzője az alulról építkezés, a helyi kezdeményezés. Kormányzatok csupán elősegíthetik, támogathatják az önkéntességen

³⁰ <http://www.ncaop.ie/schools/youngandold/index.htm>

alapuló munkát, illetve kampányt folytathatnak a társadalmon belüli elfogadtatásáért. Tehát a központi államnak kis mozgástérben nagy feladat jut. A fizetett munkától való visszavonulás nagyon sok idősebb ember életében okoz törést. A sokszor kényszerből elbocsátott, előnyügdíjazott fiatalabb, ötvenes éveikben járó, aktív idősebb ember tapasztalatának és tudásának elpocsékolása azonban nemcsak személyes sérelem forrása lehet, hanem az egész társadalom számára veszteséget jelent. Emellett a társadalmi egyenlőségért küzdő civil vagy nonprofit szervezetek sokszor korlátozott lehetőségekkel rendelkeznek szakemberek alkalmazását tekintve. Ezért az idősebb embereknek a társadalom életében való aktív részvétele minden szereplő számára, a kormányzat, civil szervezetek és az individuum számára is létfontosságú lehet.

Az idősebb korosztály aktivitásának megőrzése érdekében és a különböző szereplők egymásra találásának elősegítéséért több kezdeményezés is született. Ezek közül kettőt mutatok be.

RSVP – Nyugdíjas és Idősebb Személyek Önkéntes Szervezete (Retired and Senior Volunteer Programme)

Jelmondata: *Nem az életből, csak a munkahelyedről vonultál nyugdíjba!*

A szervezet a nyolcvanas években jött létre, egy apró ötlet mentén, amikor három idősebb asszony egy helyi időszobon javára jótékonysági gyűjtést kezdeményezett. A szervezet azóta országos hálózattá nőtte ki magát, célkitűzése azonban nem változott. Egyrészt segítséget nyújt helyi közösségeknek, kezdeményezéseknek másrészt az önkéntesek életére is megújító hatással van. Programjaik hihetetlen széles skálája azt mutatja, hogy a kezdeményezés és leleményesség valóban alulról építkezik. Többek között szerveznek iskolai könyvtárakban felügyeletet, játékállat horgolást mentő- és rendőrautókba, faültetést, szociális segítségnyújtást, iskolákban korrepetálást.

<http://www.csv-rsvp.org.uk/>

REACH civil szervezet a közösségekért (Nagy Britannia)

A civil szervezet profilja, hogy szakmai tudással, gyakorlattal rendelkező önkénteseket és munkájukra igényt tartó civil szervezeteket párosítson össze. 2002-ben 1500 új önkéntes majdnem 2500 helyen segített a szervezet működésében, 600 000 minőségi munkaórával, 20 millió font értékben. A civil szervezetek széles skáláját fedik le: gyerekekkel, oktatással,

fogyatékosokkal, környezetvédelemmel, egészségügyben, idősekkel foglalkozó szervezetek keresték fel a REACH-t. Folyamatosan több mint 3500 lehetőséget tudnak felajánlani az önkéntesnek jelentkezőknek. Az önkéntesek jelentős része azért vesz részt a programban, mert nyugdíjba vonulása után szeretné tovább használni tudását, szakértelmét, általában valamilyen helyi kezdeményezés keretében. Az önkénteseket megbecsülik, szakmunkát, leginkább mentoring, menedzsment munkákat végeznek, de adminisztrációs, pénzügyi területen is dolgoznak.

Példa: Negyvenévi nemzetközi és hazai biztosítási üzletfejlesztési tapasztalattal a háta mögött Keith Ross egy társadalomból kirekesztett (kisebbségi) helyi vállalkozás, a *Fenland Area Community Enterprise Trust in Cambridgeshire* fejlesztésében vesz részt. Az egyik sikeres programjuk a helyi önkormányzat részére virággalánták termesztéséből áll.

<http://www.volwork.org.uk/index.htm>

1.3. Az idősebb generációk és az információs társadalom – az ICT (Információs és Kommunikációs Technológia) használata

A társadalomban való részvétel, az integráció pozitív értelmezése a kulturális, technikai folyamatokhoz való kapcsolódást is jelenti. A kormányzatok kezdeményező hozzáállására van szüksége, hogy – főleg az idősebbek számára – az új technikából fakadó kulturális folyamatoknak részesei maradhassanak. Az európai társadalmak mindennapi életét megfordíthatatlanul behálózta az információs technológia. A modern társadalmak egyik alapvető joga az állampolgárok ezen szolgáltatásokhoz és információkhoz való hozzáférése kell legyen. Az idősebb emberek részére egyrészt rengeteg előnnyel járhat, ha hozzákapszolódnak ehhez a világhoz, másrészt hátránnyal is járhat, ha nem tudnak hozzájutni. Nem kapcsolódní az információs technológia világához nem egyszerűen azt jelenti, hogy bizonyos on-line szolgáltatásokhoz nem férnek hozzá, hanem azt is, hogy kimaradnak az egyik legfontosabb társadalmi jelenségből. A jelen társadalmában pedig egyre nagyobb a kockázata, hogy az idősödő emberek lemaradnak az információs sztrádán. Ennek megfelelően kell lépéseket tenni, hogy ez a társadalmi csoport ne izolálódjon, hanem a többi társadalmi csoporttal egyenlőképpen férjen hozzá az infrastruktúrához és az általa kínált lehetőségekhez. Ennek megvalósítására vállalkozott többek között az Európai Bizottságban felállított Information Society Project Office (Információs Társadalom Programiroda) illetve az Information Society Promotion Office (Információs Társadalom Kampányiroda) támogatásával több program is. Az információs társadalom mindenki számára való hozzáférhetőségének programja tehát összekapcsolódik az idősek információs integrációjának programjával.

Az **AOP-IS³¹** német és holland kezdeményezésű kutatási program számba vette az idősek előtt álló akadályokat. Az idősebbeknek a technológia költségvonzata jelenti az első akadályt, az on-line hozzáférés egyszerűen megfizethetetlen sokaknak. Azonban sokszor az idősebb emberek nem is érdeklőnek az információs technológia iránt, mert nem látják hasznát, saját életükre vonatkozó relevanciáját. Ezen kívül önbizalmuk is hiányzik sokszor ahhoz, hogy a gép mellé üljenek. Másrészt kevésbe hisznek a közvetített szolgáltatások megbízhatóságában. További problémát jelent az angol nyelv ismeretének hiánya, hiszen nagyon sok számítógép,

³¹ The Older Generation and the European Information society: Access to the Information Society

internetes felület és általában a kommunikáció nyelve az angol, így ez is hátráltató tényező. De vannak strukturális akadályai is a felhasználás szórványosságának. Kevés az idősebb emberek számára releváns vagy hasznos információ, a kifejezetten az idősebb emberek számára kifejlesztett honlap, illetve a számítástechnikai felszerelések konstrukciója sokszor nem veszi figyelembe az idősebbek szükségleteit. A fennálló akadályok leküzdése érdekében a politikai döntéshozói szinttől kezdve, amely megadja a probléma fókuszba kerülését, az Információs Kommunikációs társadalom programját kidolgozó civil szervezeteken keresztül egészen az üzleti életig, ahonnan az innovatív szolgáltatások és az idősebbekre tervezett marketing tevékenység várható, minden szektornak megvan a maga felelőssége és lehetősége az idősök integrációjáért való cselekvésre.

Figyelemfelkeltés

A Senior Info-mobil³² 1998-ban indult útjára egy nonprofit szervezet kezdeményezéseként. Az ötlet egy kétemeletes buszban berendezett mobil internet kávézó. Oktatási és bemutató célokra lehet igénybe venni Németország-szerte. Az Info-mobil és személyzete érdeklődő közösségek, idős emberek szervezetei kérésére egy-egy hétre állomásozik egy-egy közösségnél. Az Info-mobil filozófiája, hogy nem a használókat kell a szolgáltatáshoz közelíteni, hanem a szolgáltatást kell házhoz vinni.

A szövetségi minisztérium támogatása mellett a szolgáltatást vállalati szponzorok segítségével tartják fenn. Az emeletes buszt az IBM adományozta, a telefonvonal-használatot a Deutsche Telecom ingyenessé tette számukra, T-Online az egyik legnagyobb internet szolgáltató adja a szükséges internet férőhelyeket, ezen kívül a kampányok idején további vállalati szponzorok is beszállnak az üzemeltetésben. Helyi szinten a busz önkéntesek segítségével dolgozik, így többek között nyugdíjas oktatókat is alkalmaznak. 2001 elejéig több, mint 60 000 50 és 96 év közötti látogatója volt az Info-mobilnak. A busz híre pedig Németországon kívülre is eljutott, Hollandiába és Ausztriába is hívták már a szolgáltatást.

Kezdeményezések összehangolása:

A Forum Info 2000 az információs társadalom kihívásairól szóló, kormányzati támogatással összehívott ágazatok közötti fórum volt Németországban, amelynek keretében az *Idősebb Emberek az Információs Társadalomban Munkacsoportot* is megszervezték. Az üzleti élet, kutatóintézetek, köztisztviselők és a civil szervezetek részvételével megtartott fórumajánlásokat fogalmazott meg az idősebb személyek információs kommunikációs technológiához (ICT) való integrálásáról. A csoport javaslataiban az egyik legfontosabb feladatként az idősebb generációk és az ICT közelhozását nevezték meg. A csoport munkájának eredményeképpen jött létre az *Idősök az Információs Társadalomban Egyesület*,³³ amely a Senior Info-mobil szolgáltatást elindította.

³² www.iid.de/vsiw

³³ VsiW Verein für Seniorinnen und Senioren in der Wissensgesellschaft

Tartalom:

A Senior-Planet³⁴ a legnagyobb internetes portál Franciaországban az idősebb korosztály részére. A portált a Senior-Agency nevű reklám cég hozta létre, amelynek célcsoportja kimondottan az ötven éven felüliek korosztálya. Egészségügyi tájékoztatást, jogi tanácsadást nyújt, utazási és szabadidős lehetőségekről szolgáltat információt. Havonta ad ki újságot, és on-line beszélgető csoport is alakult. Ezen kívül alapvető demográfiai, jövedelem és fogyasztási szokásokról is nyújt információt, amelyek újságírók illetve marketinges szakemberek figyelmét felkeltheti és vállalatoknak hirdetési felületet is biztosít, amelyek termékeiket és szolgáltatásaikat ennek a társadalmi csoportnak szánják. A portál önfenntartó, állami támogatás nélkül üzemel.

Oktatás:

A Seniorweb³⁵ portál Hollandiában gyors sikert ért el az idősebbek számítógép és internet használatára kitalált, *Seniorweb Ambassador* (Seniorweb Nagykövetek) programjával. 350 főből álló „Nagykövetek csapata” áll készen a szervezet segítségével, hogy az egész országot lefedő hálózat keretében az idősebbeket a számítógép és az internet használatára oktassák és bemutatókat tartsanak. Több mint 10000 ember végezte el az általuk szervezett kurzust, amelyet iskolákban, közösségi házakban és banképületekben rendeztek. A Nagykövet programot a központi és helyi kormányzatok, valamint vállalkozások szponzorálják.

Hozzáférés:

Az első spanyol takarékpénztár, a 'la Caixa': Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona³⁶ egy *PuntoAzul* (Kékpont) nevű programot indított, amit kizárólag az idős emberek igényeinek kielégítésére találtak ki. A PuntoAzul program keretében elektronikus információs fülkéket állítottak fel nyilvános helyeken, mint például a bank fiókjaiban, városházákon, egészségügyi központokban. Az érintéssel működtethető képernyőkön keresztül a használók egészségügyi, szociális, kulturális, pénzügyi, jogi, szabadidős és önkéntes programokról juthatnak információkhoz. A PuntoAzul segít az embereknek szociális jogosultságaikról és az ügyintézés módjáról tájékozódni. Az információt a használók a helyszínen ki is nyomtathatják. Jelenleg több, mint 116 ilyen állomás van felszerelve Spanyolország különböző tartományaiban és a szolgáltatók a gyors információáramlás érdekében folyamatos kapcsolatban vannak a helyi intézményekkel.

³⁴ www.senior-planet.com

³⁵ www.seniorweb.nl

³⁶ www.fundacio.lacaixa.es

2. DISZKRIMINÁCIÓ ÉS TÁRSADALMI KIREKESZTÉS ELLENI KÜZDELEM

Az amszterdami szerződés 13 cikke elítéli a diszkriminációt, legyen az faji, vallási vagy szexuális beállítottságon, fogyatékoságon, vagy életkoron alapuló. Erre a cikkre hivatkozva az Európai Tanács határozata³⁷ felszólítja a tagországokat, hogy 2006-ig hozzanak nemzeti törvényeket a diszkrimináció megszüntetése érdekében. Ez a határozat azonban csak a társadalom életének egy szeletére, a foglalkoztatás területére vonatkozik. Ezért a határozat következményeit részletesen a foglalkoztatáspolitikával foglalkozó fejezetben fogom tárgyalni (Kor-diverzitás megteremtése Angliában), ezt a fejezetet pedig az általánosabb diszkriminációt tartalmazó társadalmi jelenségek vizsgálatára és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem leírására fogom szentelni.

Az Európai Ombudsman kampánya az idősokkal szembeni diszkrimináció ellen

Jacob Söderman, aki 2003-ig töltötte be az európai ombudsman tisztségét, azt tapasztalta, hogy az Európai Unió intézményei munkaerőfelvétel gyakorlatukban korhatárt szabnak a jelentkezőknek. Ezért 21 európai intézményhez intézett levelet annak tisztázása érdekében, hogy amennyiben valóban korhatárt alkalmaznak, milyen indokkal teszik ezt. Levelére a két legnagyobb intézmény, a Parlament és a Bizottság elnöke is levélben válaszolt. Romano Prodi és Pat Cox válaszukban kijelentették, hogy a felvételi eljárások során mindenfajta korhatárt eltörölnék a gyakorlatukból.

<http://www.euro-ombudsman.eu.int/release/en/2002-05-08.htm>

2.1. Hivatal az idősök hátrányos megkülönböztetése ellen Hollandiában

Az idősökkel szembeni hátrányos megkülönböztetés leküzdésére hozta létre a holland kormány 1994-ben a Nemzeti Életkor-Diszkrimináció Elleni Hivatalt. (Hollandia Kor és Társadalom Szakmai Csoport; LBL³⁸ (Expertisecentrum Leeftijd en Maatschappij)) Egyre inkább nyilvánvalóvá vált ugyanis a társadalomban, hogy az idősökkel szembeni hátrányos megkülönböztetéssel, legyen az a munkahelyen, oktatásban, civil szervezeteknél vagy az egészségügyben, valamit tenni kell. A nemzeti hivatal létrehozásáért az idősök szakszervezete és az idősök érdekében dolgozó civil szervezetek lobbiztak. Így alapította meg a Holland Egészségügyi, Jóléti és Sportminisztérium a hivatal négy évre. 1998-ban azonban, az addigi sikeres tevékenysége eredményeként és a továbbra is fennálló diszkrimináció leküzdése érdekében állandó státuszt kapott. A hivatal működési területe kiterjed a közvélemény figyelmének felhívására, az idősökről alkotott képzetek átformálásra és a döntéshozók befolyásolására. Ezen kívül a hivatal a kor alapján történő igazságtalan megkülönböztetések jogi képviselőjét is felvállalja.

A hivatalnak hat fő működési területe van:

- Az idősökkel szembeni diszkrimináció nagyságának és természetének felmérése és
- ennek alapján megfelelő akciók kezdeményezése.
- Kor alapján alkotott előítéletekről viták, konferenciák kezdeményezése
- Információgyűjtés és továbbítás
- Kutatás

³⁷ 2000/78/EEC OJ L 303/16 2.12.2000

³⁸ www.leeftijd.nl

- A kor alapján történő diszkriminációt a politikusok és a döntéshozók napirendjén tartani

Az LBL az Európai Unió számos, az amszterdami szerződés 13. cikkén alapuló akcióprogramjában vett részt sikerrel. Az legújabb ilyen program a „community action programme to combat discrimination 2001-2006”. Az akcióprogram keretében megvalósuló *Légy egyenlő-légy másmilyen* különbözőséget támogató nemzetközi projektnek az LBL volt a vezető szervezete. Egy másik sikeres programjuk a WIDE, ami a média sztereotip információ szolgáltatásával foglalkozik. További EU-s projektjei az EQUAL³⁹ közösségi kezdeményezés alá esnek.

A következőkben bemutatok néhány olyan problémát, amelyekre a hivatal, mint az idősokkal szembeni hátrányos megkülönböztetés eseteire hívta fel a társadalom figyelmét:

Egészségügy

- Egy LBL kutatás eredményei szerint a 18-65 éves korosztály felülreprezentált a gyógyszerek tesztelésében, míg az időseket és a gyerekeket kizárják. Ezzel szemben az idősek fogyasztják az összes gyógyszerek egyharmadát Hollandiában. Klinikai tesztekre tehát az idősebb korosztályt is be kell vonni.
- Az intenzív osztályokon sokszor a naptár szerinti kort használják a szűkös eszközök jogosultságának meghatározására.
- 75 év feletti nőknél nem végeznek kötelező mellrák elleni rutinszűrést, pedig a rák kockázata nem csökken az 50-75 éves korosztályhoz képest.
- Az egészségügyben a különböző kezelések költség-hatékonyság elemzésénél általában a QALY (quality adjusted life years/ minőségi várható életevek száma) mérőszámot alkalmazzák, amely önmagában tartalmazza az életkor alapú diszkriminációt.
- Az idősek pszichés problémáit sokszor semmibe veszik, vagy kezeletlenül hagyják.
- Az idősebb embereknek olcsóbb pészmeért adnak, mint a fiatalabbaknak.

Lakhatás és épített környezet

- A holland lakáspiacon arányosan magas a bérelt lakások száma. A bérlőkiutalásoknál azonban sokszor az életkort veszik figyelembe, mint a szükség közelítő értékét, ahelyett, hogy a valódi igényeket mérnék föl és aszerint állapítanák meg a jogosultságot.
- Az épített környezet sokszor hátráltatja az idősebbek közlekedését. A köztereket, közterületeket sokszor a 20 és 55 év közötti egészséges emberek részére tervezik, nem véve figyelmet az idősebbek, mozgásukban korlátozottak igényeiről.

Schiphol repülőtér, Amszterdam –a mozgásukban korlátozott utasokra szabványosítva

³⁹ Az Európai Szociális Alap keretében.

Évente kétszer a terminál vezetése kiválaszt egy csoport mozgásában korlátozott embert egy képzeletbeli utazási céllal, repülőjeggyel és videokamerával figyelik az útjukat a jegykezeléstől a beszállásig. Ezután kitöltetnek velük egy kérdőívet a tapasztalataikról. Majd egy mozgáskorlátozottak, idősek szervezeteiből és a repülőtér vezetéséből álló csoport kiértékeli az eredményeket, és megvitatják a változtatási szükségleteket.

A terminál vezetése szerint ez a legjobb módja annak, hogy az elérhetőség szűk keresztmetszetét, a rendszer hibáit, elakadásait felmérjék. A repülőtér „hozzáférhetőség mindenki számára” elvét alkalmazza a tervezés minden fázisában. A vállalat felelős fejlesztője szerint a tervezők általában egészséges, fiatal embereket képzelnek el referenciaszemélyeknek, amikor a közterületeket megtervezik. És ehhez a az általános tervhez illesztik hozzá a speciális igényekkel rendelkező emberek számára kitalált speciális szolgáltatásokat. Ők azonban megfordították a rendszert, és az időseket tették meg célcsoportnak. Felfogásuk szerint az egészséges, mozgásukban nem korlátozott emberek is ugyanazokat a problémákat veszik észre, csak míg ők csupán kellemetlenségnek élik meg, az időseknek már valódi akadályokat jelenthetnek a tervezésbeli figyelmen kívül hagyások. A videokamerás útfigyelés kiértékelésének hatására vezették be a várakozótérben a kézipoggyászok számára bevezetett kiskocsit vagy a karfával ellátott székek használatát, amiből sokkal könnyebben lehet felállni.

<http://www.leeftijd.nl/docs/AccessForAllAges.doc>

Hitel és biztosítás

- Egy bizonyos kor felett (általában 70) az embereket kizárják a hitelek felvételéből.
- Idősebb embereknek (általában 75 fölött) az autóbiztosításért többet kell fizetniük.
- 65 év fölött a biztosítótársaságok drágább egészségbiztosítást hajlandóak csak kötni.

Sport és Szabadidő

- Bizonyos klubok a tagsági jelentkezéseknél felső korhatárt szabnak.
- A fizikai és mentális képességeiktől függetlenül bizonyos kor felett magas szintű sporteseményeken az idősebbeket kizárták a bíraskodásból.
- Versenyek alsó és felső korhatárt alkalmaznak a jelentkezéseknél

Média

- Az időseknek szóló rádió és televízió műsorokat a megszüntetés veszélye fenyegeti, mert ezek a célcsoportok nem vonzanak elég fizetőképes keresletet a hirdetőfelületek bérlői számára.
- Az idősebbek megjelenése a képernyőn és a médiában súlyosan alulreprezentált, a társadalomban való arányukhoz képest. Megjelenésük pedig erőteljesen torzult.

Oktatás

- 35 év felettieket sokszor kizárják az egyetemi ösztöndíjakkól.
- Sok egyetem 50 év feletti hallgatók számára magasabb tandíjat állapít meg.
- Idősebb emberek nem tudják levonni a képzési költségeiket az adóalapjukból.

2. Küzdelem az idősek társadalmi integrációjáért

Az életkor által meghatározott csoportok esetében nagyon nehéz általános tendenciákat megfogalmazni. Így van ez az idősök esetében is. Az idősök között is megtalálhatóak egészséges, jól szituált egyének és szegénységben, betegségekkel küszködő egyének is. Az életkor azonban minden egyes csoport és egyén esetében extra veszélyforrást, a kiszolgáltatottság és a kirekesztettség veszélyét hordozza. Ha például egy faji kisebbségi csoport tagjai a társadalom kirekesztettjei, akkor ennek a csoportnak az idősebb tagjai még tetézeve viselik a kirekesztettség következményeit. Ezért sok országban az idősökkel foglalkozó integrációs politikák az általános társadalmi problémákra válaszoló cselekvések keretén belül találhatóak meg. Ez tükröződik az Európai Unió részére készített nemzeti cselekvési tervekben is.

Age Concern egyesület az etnikai kisebbségek öregjeiért, Nagy-Britannia

Az Age Concern⁴⁰ az idősök érdekében működő egyik legnagyobb civil szervezet Nagy-Britanniában. Nagy önállósággal működő helyi irodák hálózataként épül fel. Információs szolgáltatást, szociális szolgáltatásokat nyújtanak az idősöknek, a közvélemény formálására és a politikusok befolyásolására pedig kampánytevékenységet folytatnak. A szervezet nagyrészt önellátó, az állami támogatás a költségvetésüknek csupán 5%-át teszi ki, a fenntartáshoz szükséges további forrásokat jótékonyági rendezvények, vásárok, pénzgyűjtési akciók keretében szerzik meg.

Szolgáltatásaikban nagy figyelmet fordítanak az etnikai kisebbségek megszólítására is. Felfogásuk, hogy a kisebbségekhez tartozó emberek is ugyanúgy tanácsra és segítségre szorulhatnak, különbség csak abban van, hogy ők nehezebben fejezik ki szükségleteiket, nehezebben találják meg az utat a megfelelő hivatalokhoz. Nagy-Britanniában ugyanis a kisebbségek esetében a pénzügyi ellátások, segélyek kihasználásának aránya sokkal alacsonyabb, mint a többségi társadalom esetében. Sokszor nem ismerik a jogukat, sokszor a szükséges információ nem jut el hozzájuk, vagy csak egyszerűen nem ismerik ki magukat a bürokrácia útvesztőiben.

Ezért szentel az Age Concern különös figyelmet annak, hogy megtalálják a rászoruló idősöket, hogy elérjék a legelesettebb embereket is. Ennek érdekében a különböző városokban működő (Bradford, Bristol, Newcastle, London) munkatársaik iszlám imaházakba viszik el segítő szolgáltatásukat, vagy a kisebbségi közösségek tagjaiból képeznek ki embereket, hogy később a közösségük tanácsadói lehessenek. Információs füzeteket, tájékoztató szolgáltatásukat a legtöbb kisebbség nyelvére lefordítva is terjesztik. Létrehoztak például egy török nyelvű nyugdíjasklubot is. Egy ázsiai idősöknek szervezett klub pedig az étkezési, szociális tevékenységek mellett, fürdési lehetőséget is kínál, sőt apró imaszobát is berendeztek.

A Leicester-i Navjivan Programjuk 1982-ben indult újtárra, amit az Esélyegyenlőségi Hivatal egyéves támogatása tett lehetségessé. A program finanszírozását a támogatás lejárta után az anyaszervezet vállalta magára. Öv év elteltével azonban a program már beilleszkedett az állami ellátási rendszerbe és kvázi-normatív támogatással működik. Jelenleg hetente több mint 400-an keresik fel a központot, amit 22 alkalmazott lát el.

<http://www.ageconcern.org.uk>

Az Eurostat adatai szerint a 65 év feletti 20%-a a szegénység veszélyzónájában él. Az egyedül élő, leginkább nagyon öreg, 80 év feletti idős nők helyzete ezen belül még rosszabb lehet. Az idősebb személyek szegénységi kockázata Dániában, Görögországban, Írországban és Portugáliában a legmagasabb, ezzel szemben Olaszországban, Svédországban, Hollandiában az idősök relatív kényelemben élnek. Azonban a szegénység és az alacsony jövedelem csak egyik formája a kirekesztettségnek. A szolgáltatásokhoz való hozzáférés, elfogadható minőségű lakókörnyezet, foglalkoztatás, társadalmi kapcsolatok, és segítség

⁴⁰ Törődés a korrallal

szükség esetén mind szerepet játszanak egy ember társadalomba való tagozódásának elősegítéséhez. Nagyon sok idős ember a társadalmi kirekesztettség veszélyzónájában él, ezek miatt az okok miatt: izoláció, alacsony jövedelem, a környezethez és a társadalmi hálózatokhoz, rendszerekhez való limitált hozzáférés a megromlott, gyenge egészségi állapotuk miatt.

Rugalmasab busz: igény-vezérelt buszok (flexline) Göteborgban, Svédország

A **Rugalmasab busz** egy rugalmas, az idősek és a fogyatékkal élők igényeihez alkalmazkodó buszjárat Göteborg városában. A járat végállomásai a mindennapi élet fontos helyei, mint például kórházak, bevásárlóközpontok, piacok stb. Mozgáskorlátozottak számára is teljesen hozzáférhető minibuszokat alkalmaznak, amelyek félórás időközökkel indulnak a végállomásokról, és a város különböző gyűjtőpontjairól szedik össze az utasokat. Helyet 15 perccel a végállomásra való indulás előtt kell foglalni, egy ingyenes telefonszám felhívásával. A találkozási időpontot egy számítógép-vezérelt program segítségével megállapított útvonal megszerkesztése után, automatikus telefonhívás igazolja vissza. A menetidő az útvonal bizonytalansága miatt változó, de sohasem haladja meg az egy órát.

A járat használói a mobilitásukban és tevékenységükben tapasztalt javulásról számoltak be és ennek megfelelően bővítették a szolgáltatást. Így 2002 júniusában 14 minibusz 6 járat-területtel működött, amellyel Göteborg területének majdnem felét lefedték. Kutatások azt is megmutatták, hogy a szolgáltatás az állami költségvetésnek is megtakarításokat eredményez: a lakosok mentális egészsége javult a lecsökkent izoláció hatására, otthonápolásra és intézményes ellátásra is kevesebb volt az igény a megnövekedett önállóság hatására és a házi orvosok praxisában is kevesebb házi kiszállásra volt így szükség.

A Szociális Integráció Nemzeti Cselekvési Tervei 2003-2005 (NAP/incls)

A nyitott koordináció módszerét alkalmazva 2001-től az Európai Unió tagországainak nemzeti cselekvési tervet kell készíteniük a szociális integráció és a szegénység elleni küzdelemben tervezett és elért eredményeikről, lépéseikről. Az országok erőfeszítéseiket és eredményeiket közösen megállapított mutatókon (elsődleges és másodlagos) keresztül mérik. Ezekon felül az országok saját maguk is kialakíthatnak harmadlagos mutatókat a nemzeti problémák karakterének megfelelően. 2003-ban készült el a Nemzeti Cselekvési Tervek második generációja. Az idősek ügyében azonban az összesített jelentés alapján nem sok változás történt: az idősek továbbra is csak érintőlegesen jelennek meg a veszélyeztetett csoportok között. A Bizottság és a Tanács által készített közös jelentés⁴¹ a nemzeti cselekvési tervekről a kihívások felsorolásánál tartalmazza a legtöbb utalást az idősek helyzetére. Az emberi méltóság megőrzéséhez alkalmas jövedelem biztosítása, az élethosszig tartó tanulás, a jó minőségű lakhatás biztosítása, a közszolgáltatásokhoz (közlekedés, egészség, szociális, kulturális, jogi, szabadidős) való egyenlő hozzáférés megteremtése és a szolgáltatások színvonalának biztosítása esetén foglalkozik a legtöbbet az idősek előtt álló akadályokkal.

Ezzel szemben néhány ország a hátrányos helyzetű, kiszolgáltatott illetve társadalmilag kirekesztett csoportok között az időseket illetve az idősek bizonyos részhalmozait is megemlíti. Így például Dánia, Nagy-Britannia, Svédország, Görögország is. Németország kifejezetten az etnikai kisebbségek idősebb tagjaival foglalkozik. Dánia pedig az idősek választási lehetőségeinek, önrendelkezésének javításával foglalkozik. Ehhez tartozik, hogy 2003 januárjától az idős emberek maguk választhatják meg, hogy az államilag kötelezően előírt szociális szolgáltatást milyen szolgáltatótól vásárolják. És a dependens idősek részére nyújtott segítségnyújtás minőségbiztosítása is. A brit cselekvési terv külön kiemeli a tartós

⁴¹ COM(2003) 773 final 12.12.2003.

ápolásra szoruló idősök helyzetének kezelését, az ellátás biztosítását. Összességében elmondható, hogy az országok nem tekintik az időskort egyértelműen „szegénységi veszélyzónának”. Ettől függetlenül felismerték, hogy –leginkább az ápolásra szoruló, saját maguk érdekében fellépni már nem tudó – az idősök esetében az önállóság, önrendelkezés és a jó minőségű szociális szolgáltatások biztosításának koordinálása a kormányokra hárul.

3. FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA ÉS AZ IDŐSEK

2001-ben az EU 55-64 éves korosztályában a foglalkoztatottsági arány 38,5%-os volt. A férfiak esetében 48,1% a nők esetében 29%. Ez messze elmarad a 2010-re kitűzött 50%-os Stockholmi Európa Tanácsi csúcsertekezleten kitűzött céltől. A munkaerőpiacot elhagyók átlagéletkora pedig 59,9 év volt 2001-ben. A Barcelonai Európai Tanács javaslatának megfelelően ezt 2010-re öt évvel növelni kell, ami szintén kihívást jelent a tagállamok részére.

A hetvenes évek gazdasági válságára válaszul bevezetett előnyügdíjazási trend, bár rövid távon sikeres volt, hosszútávon inkább ártott, mint használt. A kordedvezményes nyugdíjazás alapötlete statikus munkaerőpiacot, állandó munkahelyszámot feltételezett. Ennek megfelelően a fiatalok munkanélküliségének megszüntetésére, munkaerőpiacra való bevonásuk, integrálásuk érdekében döntöttek az európai országok vezetői az idősebb generációk munkaerőpiacról való távozásuk felgyorsításáról. Mintha a két csoport egymás ellenében nyerhetne csak. Ez a politika azonban hibásnak bizonyult. A korai nyugdíjazás nemcsak a gazdaságnak jelent bevételkiesést, nemcsak a nyugdíjkifizetések megemelkedésének pénzügyi következményei lehetnek drámaiak, hanem az ország humán erőforrásával való pazarló bánásmód is. Mára azonban a politika iránya megfordult, az Európai Unió államai a nyugdíjkorhatár felemelése, az idősebb korosztály foglalkoztatottsági arányának növelése érdekében hoznak reformokat. Az idősök és a fiatalok együttes integrálása, a győztes-győztes helyzet kialakítása a cél. Az idősök munkaerőpiaci aktivitásának megőrzése érdekében a legradikálisabb, holisztikus módon szervezett foglalkoztatáspolitikai programja Finnországnak és Nagy-Britanniának van. Ebben a fejezetben ennek a két országnak a cselekvési tervét tekintem át.

3.1. Finnország idősügyi foglalkoztatáspolitikai programja

Finnországban az 55-64 éves korosztály hirtelen megugrott munkanélküliségi mutatója és a negatív tendenciák ösztönözték a kormányt az Idősebb Munkavállalók Nemzeti Programjának bevezetésére. A korábbi munkakerőpiaci politikák, mint például a kordedvezményes nyugdíjazás, Finnországban sem jártak sikerrel. A demográfiai mutatók ellenére, a kilencvenes évek mély gazdasági válsága a fiatalok munkaerőpiaci helyzetbe hozása érdekében a korai nyugdíjazási rendszer bevezetéséhez vezetett. Azonban a kilencvenes évek közepére a finn gazdaság vezető szereplői között kialakult az a konszenzus, hogy a fenntartható fejlődésnek az emberi erőforrás a legfőbb letéteményese. Az új politikai céloknak megfelelő Idősebb Munkavállalók Nemzeti Programját 1998-ban vezették be és öt évig tartott. Fókuszában az idősök munkaerőpiaci részvételének elősegítése áll, amit a kitűzött célok is mutatnak. A program sikerességének egyik mutatójaként az effektív nyugdíjba vonulás idejének 2010-ig 2-3 évvel való kitolását jelölték meg.

A program egyik fő erénye, hogy integrált keretek között tervezték és valósították meg. Három minisztérium a Szociális és Egészségügyi, a Munkaügyi és az Oktatási Minisztérium együttműködésében jött létre. Sikerességéért is együttesen felelősek a Minisztériumok.

A négy fő célkitűzést tartalmazó program első része a társadalomban az idősekről kialakult kép megváltoztatására törekedett. Az idősek munkához való viszonyulása, és a munkatársak, munkaadók idősebb munkavállalókhöz való viszonyának megváltoztatására volt szükség legelőször, ahhoz, hogy a program többi célkitűzése eredményes lehessen.

A program négy fő célkitűzése tehát:

- Médiakampány a nyilvánosság informálására és a közvélemény idősebb munkavállalókról alkotott képének megváltoztatására.
- Programok az idősek munkahelyi egészségének és jólétének növelésére.
- Élethosszig tartó tanulás és idősebb személyek munkakeresését segítő programokat bevezetése.
- A karrier végén elősegíteni a munkaerőpiac elhagyásának rugalmas módjait, például résznyugdíjjal, extra szabadságok megadásával.

A program célcsoportját nemcsak az idősek alkották, hanem mindazok, akik közvetlenül vagy közvetetten a 45 év felettek munkavállalását befolyásolhatják, cégvezetők és menedzserek, a munkaerőpiac szervezői, oktatási szakemberek és a munkahelyi egészség és biztonság szakemberei is. A cél az volt, hogy elősegítsék a 45 év felettek foglalkoztatását és társadalmi kirekesztődésüket, és túl korai nyugdíjazásukat csökkentsék. Az integrált program a szociális biztonság, a munkaképesség és a munkakörülmények összefüggő témáit igyekezett kezelni.

A program stratégiája a **munkaképesség, foglalkoztathatóság, és a foglalkoztatás** pilléreire nyugalomra. Az elrettentés politikája, a megszorító intézkedések helyett az ösztönző politikákra helyezték a hangsúlyt. Ezt arra a közmegegyezésre alapozták, hogy a munkaerőpiacon bizonyos strukturális problémák léteznek, amelyek megakadályozzák az idősebbek munkához jutását. Tehát feltételezték, hogy a probléma a rendszerrel és nem az individuumban van. A továbbképzés hiánya például képesítésbeli szakadékot képez a fiatalabbak modernebb képesítései és az idősebbek elavultabb képesítései között. A program öt évre 4 millió Eurós költségvetéssel dolgozott.

A program sikeresen zárult. Az 55-59 évesek között a foglalkoztatottság 51%-ról 63%-ra nőtt az öt év alatt. 2002-ben pedig a nyugdíjrendszer megreformálásával is kiegészítették a programot, ezt azonban már a 2010-ig meghosszabbított új nemzeti program tartalmazza.

3.2. Megnyerheti a generációs játszmat! – Nagy-Britannia időspolitikai programja

Az angol kormány 2000-ben elfogadott idősügyi programja, *Megnyerheti a generációs játszmat Winning the generation game*, az idősebb embereket a munka világából közelíti meg, kezdve a munkahelyi diszkriminációval, a nyugdíjba vonulás különböző gyakorlatával, egészen az értékes, a társadalom és a gazdaság számára hasznos élet megteremtésének lehetőségéig a nyugdíjas évek ideje alatt is. Az idősek (50+) kihasználatlan, illetve félredobott kapacitását, mint nemzeti veszteséget jeleníti meg a dokumentum.

Nagy-Britanniában a nyugdíjkorhatárt még el nem ért, de 50 életévüket betöltött lakosság egyharmada nem dolgozik, ami kb. 2,8 millió embert jelent. A kormányzat a következő tendenciákat ismerte fel: (1) Általánosan a karkedvezményrel nyugdíjba vonulók nem saját jószántukból tesznek így. (2) Sokan közülük a szegénységet, alacsonyabban megállapított nyugdíjat választják ezzel egyidejűleg. (3) Sokszor a korai munkaerőpiaci távozást kiábrándultság és társadalmi kirekesztés követi. (4) Sokan meg sem próbálják a fizetett munkát a helyi közösségben végzett önkéntes munkával felváltani. (5) Ez a folyamat már a

jelen helyzetben is hatalmas pénzügyi terhet ró a kormányzatra, a gazdaság GDP kiesése és a kifizetett nyugdíjak formájában, de a helyzet az idősödő társadalom következtében még tovább romolhat.

A kormányprogram megoldási javaslata négy fő irányvonalat követ:

- **A kultúra megváltoztatása a legfontosabb feladat.** Az idősök elvárásainak a megváltoztatásával és annak érdekében, hogy ne a koruk alapján ítéljék meg őket, hanem a valódi értékük és tehetségük alapján. A kormányzat a motorja lehet ennek a változásnak. Először is szavakkal, kimagaslóan közzétéve, hogy az idősebb
- embereket a tudásuk, és tapasztalatukon alapján becsülik meg a munka világában és azon túl is. Másodsorban cselekvően, egyrészt a diszkrimináció ellenes törvény bevezetésével, másrészt, mint munkaadó a saját emberi erőforrás politikájában az idősödő köztisztviselők megtartásával és a rugalmas nyugdíjazás bevezetésével.
- **Képessé tenni és támogatni az ötven év felettieket, hogy munkában maradjanak.** A kormány támogatja a munkaadókat, hogy jobb munkakörülményeket teremtsenek, rugalmas munkaidővel, továbbképzési lehetőségekkel, és a foglalkoztatási egészségre való odafigyeléssel. A nyugdíjrendszert pedig oly módon kell átalakítani, hogy az a nyugdíjba menetel idejét tekintve neutrális legyen.
- **Segíteni és biztatni a már elbocsátott idősebb embereket, hogy visszatérjenek a munka világába.** Ez nagyon nehéz feladat, mivel nagyon erősek az elvárások, hogy aki ötven év felett elhagyja a munkaerőpiacot, az nem fog visszatérni. De a kormányzat szolgáltatásaival elérheti ezeket az embereket, és eléri, hogy sem a Munkaügyi Szervezet, sem a Szociális Segélyeket folyósító szervek nem tételezik föl egyértelműen, hogy az idősebb emberek képtelenek visszatérni a munkaerőpiacra.
- **Segíteni az idősebb korosztályt, hogy tudásukat és tapasztalatukat a szélesebb közösség javára fordítsák.** Az önkéntesség hozzáférhetővé tételével, és lehetőség teremtésével, és az idősök motivációjának növelésével a közösségben való aktív részvételre. Ezt meg lehet közelíteni általános önkéntes munkát növelő tervekkel, illetve speciálisan az idősebb generáció tudásának és gyakorlatának átadására építő programokkal.

Ezeknek a céloknak az elérése érdekében 75 ajánlást fogalmazott meg a kormányprogram, többek között a nyugdíjkorhatár és az előnyugdíj-kor felemelésére, aktív munkaerőpiaci programok alkalmazására az idősebb generációk és a hosszú távon betegállományban lévők számára, egy nemzeti önkéntességi csoport felállítására és az önkéntességet elősegítő különböző kísérleti programok bevezetésére. Az idősügyi program keretében született meg a *Kor diverzitás gyakorlati kódex*⁴² alkalmazásának felmérése és javítása.

A British Telecom (Brit távközlési vállalat) önkéntes programja

A British Telecom egy alapot működtet a vállalattól nyugdíjba vonuló munkavállalók önkéntes munkában való részvételének elősegítésére. A program célcsoportja a karkedvezményrel nyugdíjazott dolgozók. Célja, hogy elősegítse az elbocsátott dolgozók helykeresését, hogy tudásukat és a tapasztalatukat a helyi közösségben alkalmazhassák. A programot két civil szervezettel közösen működtetik. Helyi szinten önkéntesek hálózatai szervezik a programot, akik maguk is a British Telecom (BT) nyugalmazott dolgozói. A program két részből áll:

⁴² Lásd “A munkahelyi életkor diverzitás megteremtése Angliában” c. Fejezet alatt.

A *Telefon-barát program* a BT nyugalmazott dolgozóit alkalmazza, akik a telefonálási gyakorlatukat arra használják, hogy elszigetelt, segítségre szoruló emberekkel tartsák rendszeresen a kapcsolatot.

A *Szakértelem-átvitel* program nyugalmazott vezetőket és szakembereket közvetít ki helyi önkéntes szervezetekhez, amelyeknek szükségük van erre a szaktudásra.

A programokról a vállalat nyugdíj-stratégiáján keresztül és nyugdíjba vonuláskor értesülhetnek a dolgozók.

www.bt.co.uk

3.3. A munkahelyi életkor diverzitás megteremtése Angliában

Az angol kormány felismerve a rossz munkaerőpiaci gyakorlatok költséghatását 1999-ben útjára indította az életkor-pozitív kampányát. A kormány számításai szerint az életkor miatti hátrányos megkülönböztetés évente 16 billió font értékű kárt okoz a gazdaságnak.

Ennek a programnak a keretében született meg az idősügyi civil szervezetekkel, a munkaadók és a munkavállalók szervezeteivel való együttműködésben a *Kor-diverzitás gyakorlati kódexe* (Code of Practice on Age Diversity). A kódex önkéntességen, a legjobb gyakorlatok bemutatásán, példaadáson alapul, nincs kötelező érvénye. A kormányon belül a Munkaügyi Minisztérium (Department of Work and Pensions) felelősségi körébe tartozik a program megvalósítása.

A kódex hat fontos cselekvési területet határoz meg:

- munkaerő toborzás,
- felvételi eljárás,
- előmenetel,
- továbbképzés,
- létszámleépítés és nyugdíjazás.

A kódex minden fejezete tartalmaz iránymutatást, sikeresség jelzőszámokat és példákat arról, hogy más szervezetek hogyan kezelték a problémát.

Idézet a *Kor-Diverzitás Gyakorlati Kódexéből*. A munkaerő-toborzásról szóló rész:

„A sikeresség mérésére alkalmas lehet a jelentkezők életkorának figyelemmel kísérése.

Ha a felvételi során az életkort meghatározó körülménynek tekinti, akkor azzal azt az üzenetet közvetíti a potenciális munkavállalóknak, hogy Ön igazságtalanul megkülönböztet. Legyen Ön a választás munkaadója!

Ha hirdetést ad fel:

- Kerülje a korhatárt vagy korosztályt megszabó kifejezéseket!
- Kerülje az olyan kifejezéseket, mint „nemrég végzett”, „érett személyiség”, „elbírálás, **kor** és gyakorlat alapján”!

- Ahol lehet releváns gyakorlatot, tapasztalatot és képességeket várjon el, ne ragaszkodjon bizonyos formai képesítéshez!

Gondolkozzon el azon, hogy hol adja fel a hirdetést:

- A fiatalabb korosztály hajlamosabb újságból, karrier tanácsadókból érdeklődni munkahely után.
- Idősebbek azonban inkább az ismeretségi körükön és az üzleti kapcsolataik révén keresnek új munkahelyet.
- Figyeljen arra, hogy a jelentkezési lap csak munkával kapcsolatos kérdéseket tegyen föl!”

Az életkor-pozitív kampány egyik fontos eleme a vállalatok, szervezetek bevonása, érdekeltté tétele. A követendő, követhető példák felmutatása fontos része a kultúra, az előítéletek megváltoztatásának. Ezért találta ki a kormány a *Kor diverzitás bajnokai* címet. És a cím elnyerőit, akik a kritériumoknak megfelelnek a Minisztérium honlapján feltüntetik és a humán erőforrás és időseket érintő programjaikat megosztják. A honlapon majdnem száz vállalat neve és gyakorlata szerepel, köztük a legnagyobb bevásárlóláncok, bankok, telekommunikációs és állami vállalatok mellett közép és kisvállalkozások, civil szervezetek is a bajnokok között vannak. Ugyanígy a megújított kódex is ezekből a példákban merít.

„A nálunk alkalmazott munkaerőnek majdnem 16%-a ötven év feletti. Munkatársaink véleményére hallgatva, akik elérték a nyugdíjkorhatárt, de tovább akartak dolgozni, bevezettünk egy Nyugdíjon Túli Munkavállalás tervet. Ennek értelmében a nyugdíjkorhatárt elért dolgozóinkat saját kérésükre tovább foglalkoztatjuk. Tesco, Életkor-Pozitív Bajnok

A kódex figyelmet szentelt annak is, hogy a munkaadók, ne csak mint extra feladatot lássák az életkor szerinti megkülönböztetés megszüntetését, hanem ennek a vállalatra, intézményre gyakorolt pozitív hatását is észrevegyék. Az üzleti haszon szempontjából az munkáltatók az alábbi előnyöket sorolták fel az egyenlő elbánás gyakorlatának alkalmazásakor:

- javult a vállalat munkaerő-megtartási képessége
- növekedett a munkamorál
- kevesebb lett a rövidtávú hiányzás
- javult a vállalatról alkotott kép
- szélesebb fogyasztóréteghez fértek hozzá
- a gyakorlati tudásnak és tapasztalatnak szélesebb köréhez fértek hozzá.

A kódex bevezetésének hatását a munkahelyi környezetre egy kutatás segítségével a bevezetés után egy évvel kiértékeltek. A kiértékelés alapján 2002-ben megújították a kódexet⁴³. Néhány megállapítás a kutatás eredményeiből kezdeti sikerek, további kihívásokat mutatott:

- A munkaadók egyharmada tudott a kódex létezéséről
- A felvételi eljárások során az életkor használata megfeleződött az esetek 27%-ról lecsökkent 13%-ra
- Az 50-69 éves korosztályból minden negyedik ember tapasztalt hátrányos megkülönböztetést a munkahelyén, vagy amikor munkát keresett
- A fiatalok 80%-a gondolja úgy, hogy az életkor szerinti megkülönböztetés elterjedt a munkahelyeken

⁴³ Being positive about age diversity at work, A practical guide for business hozzáférhető a www.agepositive.gov.uk honlapon

- Az új esélyegyenlőségi vállalati szabályozások háromnegyede tartalmazza az életkor szerinti megkülönböztetés tilalmát.

Marriott Hotel, Grantham, Anglia

A vendéglátóiparról az a kép alakult ki, hogy nagy számban és szívesen foglalkoztat fiatalokat, leginkább diákokat, akik részmunkaidőben dolgoznak. A Marriott szállodalánc granthami egysége azonban sikeresen változtatta meg a munkavállalók korstruktúráját. A munkavállalók 30%-a 45 év fölötti.

A dolgozókat nem bocsátják el a kötelező nyugdíjkorhatár elérésekor, ez a szállodának is megéri, mert az új dolgozó betanítási költségeit csökkenti, és a munkavállalók is rugalmasabban kezelhetik az idejüket és a tapasztalatukat. Ezen kívül az idősebb kollégákat bevonják a fiatalabbak próbaidős képzésébe, mert sokszor türelmesebbek, megértőbbek az újoncokkal, mint mások. Az új rendszer bevezetésével a kilépések száma 50%-kal csökkent, a vendégek és a dolgozók megelégedettsége pedig nőtt.

Emellett az angol programot megerősítette az Európai Unió Tanácsának 2000 novemberében elfogadott irányelve, az úgynevezett Foglalkoztatási Direktíva⁴⁴ amely a munkahelyi diszkrimináció megszüntetésének minimálisan bevezetendő rendszerét határozza meg. Ennek értelmében minden tagállamnak vallás és szexuális beállítottság alapján 2003-ig, illetve kor alapján való megkülönböztetés ellen 2006-ig az irányelv szellemének megfelelő jogszabályt kell hoznia. A jogszabály-tervezet elkészítése a Gazdasági Minisztérium (Department of Trade and Industry) feladatkörébe tartozik.

A Minisztérium egy konzultációs anyagot tett közzé, amelyben az új, bevezetendő törvénnyel kapcsolatban a társadalom véleményét kérték ki. 2001 decemberétől 2002

⁴⁴ 2000/78/EC

márciuság 870 válasz érkezett állami, magán, civil szervezetektől és magánszemélyektől. A 2006. október elsején hatályba lépő törvénynek az ebből származó megfontolások adják az alapját.

A konzultációs anyag néhány következtetése:

A válaszadók többsége szerint az életkor alapú diszkrimináció, a munkahelyeken erős előítéleteken alapszik, miszerint a fiatalabbak dinamikusak és könnyebben képezhetőek, míg az idősebbek megbízhatóbbak de kevésbé alkalmazkodók, és nehezebben szokják meg az új technikákat. A válaszadók a diszkrimináció különböző formái közül elsőként a kényszernyugdíjazást (22%) említették, ezt követte a felvétel sikertelensége (18%), a továbbképzésen való részvétel megtagadása (17%), az előmenetel korlátozása (17%), a kor alapján való besorolás (15%) és végül a létszámleépítéseknél való megkülönböztetés (13%) zárta a sort.

A válaszadók egyharmada nem tartotta elégségesnek a jogszabály bevezetését, hanem az életkorral összefüggésbe hozott mítoszok megszüntetését javasolta. Ezen kívül a különböző csoportok sajátos érdekei is megjelentek. Többek között:

- A lobbicsoportok a törvény hatályának a szolgáltatásokra való kiterjesztését javasolták.
- A kis és középvállalkozók a várható költségektől tartanak és kompenzációt, tanácsadást szeretnének kapni emellé.
- A szakszervezeteknek pedig időre van szükségük, hogy a kollektív szerződéseket felülvizsgálhassák.

3.4. Egyéb példák a munkahelyeken alkalmazható gyakorlatokból az idősekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés leküzdésére.⁴⁵

- ❖ Felvételi eljárások során
 - A jelentkezés felső korhatárának felemelése
 - Pozitív diszkrimináció
 - Önszorgató csoportok segítése, hogy a saját foglalkoztatásukat elősegítsék
 - Munkaügyi központ az időseknek, foglalkoztatási csereprogramok
 - Képzések felvételi eljárások támogatására
- ❖ Továbbképzések, munkaerő-fejlesztés, és előmenetel
 - Kifejezetten az idősebb munkavállalóknak, időseknek tartott képzések
 - Létező képzések megnyitása az idősebbek előtt
 - Idősebb munkavállalók mentorként való alkalmazása
- ❖ Rugalmas munkaszervezés
 - Részmunkaidő
 - Munka-rotáció
 - Életkorhoz kapcsolódó extra szabadság
 - Rugalmas nyugdíjazás, előnyugdíjazás
- ❖ Munkakialakítás, prevenció

⁴⁵ Combating Age Barriers in Employment: A European Portfolio of Good Practice, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions

- Idősebb és fiatalabb dolgozók csoportmunkájának elősegítése
- Éjszakai műszakokból az idősek kihagyása
- Életkorral összefüggő egészségügyi kontroll
- ❖ A szervezetten belüli hozzáállás megváltoztatása
 - Az öregedéssel és a teljesítménynyújtással összekapcsolódó kutatások
 - Az idősebb munkavállalókkal szembeni magatartás megváltoztatása
- ❖ A munkahely elhagyásának formái
 - Az előnyugdíjazás idejének megemelése
 - A korai munkaelhagyás programjának eltörlése
 - A nyugdíjkorhatár felemelése

4. SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOK

Az EU⁴⁶ idős népessége, előrejelzések szerint, 2020-ig a leggyorsabban növekvő korcsoport lesz. A 65-69 éves korosztály létszáma 20 %-kal, míg a tartós gondozás szempontjából legfontosabb korcsoport a 85 éven felüli, nagyon idősek száma 46%-kal fog nőni. A kiszolgáltatott idős kor függőségének csökkentése érdekében a szociális szolgáltatások rendszere létfontosságú a segítségre szoruló idősek számára. Ezeket a szolgáltatásokat a lakosság egyre nagyobb számban fogja igénybe venni, egyre nagyobb kereslet lesz irántuk. Amikor ezeket a tendenciákat vesszük számba nem szabad elfeledkeznünk azokról a problémákról sem, amelyek az idősokkal járó fogyatékoságok okoznak. Hiszen az idősek majdnem 40% számolt be valami olyan fogyatékoságról, ami a mindennapjaiban akadályozza őt, míg további 30% enyhébb akadályoztatásról számolt be. Emellett a szolgáltatási szektorban várható bérnövekedések következtében a megfelelő személyzet, ápolók, szociális gondozók biztosítása is egyre nagyobb terhet fog róni az állami költségvetésekre. A szociális szolgáltatások fenntarthatóságának, elérhetőségének és jó minőségének biztosítása, ahogy az az EU Barcelonai Csúcsértekezletén ismételten is megerősítést nyert: valóban a legfontosabb feladatok közé tartozik.

A formális szociális ápolás, gondozás azonban sok idős számára csak a végső menedék. Az idősek számára rendelkezésre álló elsőszámú szociális segítségnyújtási forrás a szűk

környezet, a család. Azonban a tradicionális családmódel széthullásával – még a hagyományosabb déli államokban is ez a tendencia látszik – a családok egyre kevésbé lesznek képesek a rájuk háruló gondozási feladatokat ellátni. Egyrészt tehát a kormányoknak fel kell készülniük a megnövekedő igényekre a tartós ápolás területén, másrészt minden lehetőséget meg kell adni a családoknak, hogy a felügyeletre, segítségre szoruló idősek ápolását anélkül láthassák el, hogy saját karrierjüket fel kelljen adniuk. Ez azért is fontos, mert az EU-ban végzett közvélemény kutatások szerint egyre nő az igény az idősek részéről az otthoni ápolásra –formálisra és informálisra egyaránt - , a hozzátartozók részéről pedig arra, hogy saját maguk ápolják szeretteiket. A házi segítségnyújtást végző családtagok segítése azért is része sok országban az idősügyi politikáknak, mert nemcsak az ellátottak, hanem a segítségnyújtást végzők maguk is az idősek kategóriájába tartoznak.

4.1. Svédország idősügyi politikája

Svédországban a szociális ellátásokhoz való jog univerzális, nem függ a hozzájárulások mértékétől. Az állam nemcsak finanszírozó, hanem fenntartó szerepet is vállal, habár a kilencvenes években, Svédországban is megjelentek a magánintézetek. A nyolcvanas évekig

⁴⁶ A 2004. május elseje előtti EU tagországok átlaga.

az idősellátásban nagyon magas volt az intézményesítés aránya, ezt a tendenciát azonban a kilencvenes években, leginkább az Adel reformnak köszönhetően sikerrel megfordították. 1999-ben a 65 év felettek 8%-a, a 80 év feletteknek pedig 20%-a volt jogosult a házi ápolás szolgáltatásának igénybevételére. A 65 év felettek közül még egyszer ennyien majd' 120 000 idős ember (8%-a a teljes idős népességnek) részesült speciális intézményesített ellátásban.

Ezeknek a változásoknak a tükröződése, hogy az új évezred svéd időspolitikájának egyik alapelve, hogy az időseknek meg kell adni a lehetőséget, hogy saját otthonukban, környezetükben éljenek, még akkor is, ha kiterjedt ápolásra és különböző szociális szolgáltatásokra van szükségük. A nyitott, hozzáférhető társadalom, jó minőségű lakhatás, közlekedési rendszer és a házi ápolás megvalósítása a fontosabb lépések az autonómia megőrzésének politikájában. Ennek a szemléletnek a megnyilvánulása a Nemzeti Idősügyi Cselekvési Terv, amelyet a svéd parlament 1998-ban fogadott el.

A cselekvési terv négy átfogó, stratégiai célját határozza meg az időspolitikának, amit húsz körüli intézkedés megvalósításával kívánnak elérni.

A nemzeti terv stratégiai céljai, hogy:

- Az idősebb emberek aktív életet élhessenek, és mindennapi életük felett az önrendelkezést megtarthassák
- Az öregség folyamatában a biztonságot és a függetlenséget megőrizhessék
- Tisztelettel közeledjenek feléjük

- Hozzáférjenek jó minőségű, egészségügyi és szociális szolgáltatásokhoz férjenek hozzá.

Ez a cselekvési terv egy széles látókörű időspolitika mérföldkövét jelentette. A 20 operatív törekvés közül pedig több is foglalkozik a szociális szolgáltatásokkal. Például az egyik az idősek által a szolgáltatásokért fizetendő díjtételek pontosabb szabályozásáról szól. Szintén a szociális szolgáltatásokról szóló törvény módosítására tesz javaslatot egy másik törekvés, ami az intézményekben az idősek elleni abúzus jelentésének módjáról szól. Egy harmadik az idősek számára nyújtott szolgáltatások minőségi fejlesztéséről szól, szintén a Szociális szolgáltatásokról szóló törvény keretében. Ezen kívül az ellátásban új kezdeményezések kipróbálására is elkülönít forrásokat. A cselekvési terv három éves összköltségvetése 900 millió svéd korona.

1998-ban a kormányzat, szintén az ENSZ Nemzetközi Idősek évéhez kapcsolódva egy parlamenti idősügyi bizottságot (SENIOR CITIZEN 2005) is kinevezett. A Senior Citizen 2005 bizottság feladata, hogy az idősödő társadalomnak az állami ellátásra gyakorolt hatását felmérje. És ennek alapján tegyen javaslatot, hogy milyen irányba, milyen elvek mentén alakítsák át az időspolitikát 2005 után. A szóban forgó időspolitika három témaköre: az idősebb emberek a munkahelyen, az egészséges nyugdíjas évek és az idősebb emberek részére nyújtott ápolási és egyéb szolgáltatások. Látható tehát, hogy a svéd időspolitikának az egyik meghatározó eleme az idősek tartós ápolásának a fenntartható és igazságos biztosítása.

4.2. Hozzáférés

Az egészségügyi ellátással ellentétben az idősök tartós ápoláshoz⁴⁷ való hozzáférés csak nemrég jelent meg, mint egy fontos szociális kockázat, amit a szociális biztonsági rendszereknek kezelniük kell. A tartós ápolás költségei sokszor, az egészségügyi ellátáshoz hasonlóan, meghaladják az ápolásban részesülők jövedelmét, vagyonukat pedig rövid idő alatt felemésztheti. Az államoknak tehát ki kell alakítaniuk társadalombiztosítási rendszereket, hogy a tartós ápolásra szorulás esetében a szolgáltatás finanszírozható, megoldható legyen. Sok tagországban a tartós ápolás biztosítása a családra, a szűkebb környezetre marad. Más országok az ellátás biztosítását sokkal szélesebb alapokra helyezték. Nagy-Britanniában, Franciaországban és Svédországban az általános személyi jövedelemadóból finanszírozva az ellátási felelősséget a helyi önkormányzatokhoz helyezve, általában non-profit szervezetekkel együttműködésben valósítják meg az idősök tartós ápolását. Németország, Hollandia és Ausztria pedig a kockázatvállalás alapját egy új biztosítási alap bevezetésével valósítja meg. A társadalombiztosítási mechanizmusokon keresztül való biztosítása a tartós ápolásnak eléggé új problémát jelent a tagországok számára, sok ország még a bevezetett új

rendszerek végrehajtásának elején tart. Így az egyenlő hozzáférés biztosításának feltételére még nem fordítottak túl sok energiát.

Házi ápolás az információs technológia segítségével – egy német kezdeményezés

A johannita rend szociális hálózata a házi ápolás minőségét kívánta a Westfalen-Süd (Észak Rajna- Westfália) régióban javítani az információs technológia segítségével, és a megtakarítási lehetőségeket is a gyakorlatban akarták felmérni. A mobil technológia segítségével a hagyományos szolgáltatásokat újratervezték. A változtatás lényege, hogy mobil, digitális összeköttetést teremtettek a terepmunkások és a központban dolgozók között. A kísérleti programot Westfalen-Süd egy falusi környezetében próbálták ki. A régióban a szervezet lát el szociális szolgáltatással több települést is, 35 munkatárssal. A szolgáltatásaik közé tartozik, többek között a házi ápolás, ételszállítás, közlekedési szolgáltatások és segélyhívó telefon működtetése. Három terepmunkás csoportot szereltek fel mobiltelefonnal, kézi-számítógéppel és digitális fényképezőgéppel. A terepen mindenhol on-line kapcsolatba tudtak kerülni a központtal. A digitális fényképezőgép segítségével a szóbeli és írott kommunikációt ki tudták egészíteni például a kliens egészségi állapotára vonatkozó fényképekkel. Ezen kívül az idősök részére a szervezet többi szolgáltatásáról on-line információszolgáltatással is tudtak szolgálni. Az idősök on-line vásárlásainál is tudtak segíteni. A program az erőfeszítések megkettőzésének, a szolgáltatáson belüli hibák elkerülésére és a terepmunkások adottságainak növelésére is szolgált. A programot mind a szociális munkások, mind az idősök hatékonyak találták és a költségek csökkentésében is jelentős sikereket értek el.

www.juh-swf.de

4.3. Minőségbiztosítás

A kilencvenes években, a nyugat-európai államokban a források szűkülése és az egyre erősödő állampolgári igények megingatták az állampolgárok bizalmát az állam által fenntartott intézmények színvonalában és fenntarthatóságában. A decentralizálás és a civil szervezetek ellátó szerepének erősítése átformálta az állam szerepét. Az államnak egyre inkább a finanszírozó szerepe kerül előtérbe. Emellett azonban az átruházott ellátási feladatok

⁴⁷ A tartós ápolás biztosításának sokféle módja van: házi segítségnyújtás, otthonápolás, napközi otthonon, vagy tartós bentlakásos intézményeken keresztül, kórházakban.

minőségének ellenőrzése és fenntartása került az új menedzsment szellemű közigazgatás⁴⁸ középpontjába.

Minőségbiztosítás a hertfordshire-i otthonápolási szolgálatnál (Nagy Britannia)

Az ISO9000 nemzetközi minőségbiztosítási rendszer, bár sokan úgy gondolják, hogy csak termelőágazatokban és az iparban alkalmazzák, sikeresen alkalmazható a szociális és egészségügyi szolgáltatások területén is. A Hertfordshire-i otthonápolási szolgálatnál, amely Nagy Britannia egyik legnagyobb szociális szolgáltatója, azért vezették be, mert a szolgálat vezetői a magánszolgáltatók versenyében sebezhetőnek tartották az intézetet. Amellett, hogy a szervezet megkapta az ISO9002 minősítést, a rendszer bevezetése számos előnnyel járt. A szolgáltatás költsége 14%-kal csökkent, a házi ápolók kilépési aránya 10%-kal, az igénybe vett betegállományok száma 25%-kal csökkent. Ennek következtében nőtt az ápolások folyamatossága, kevesebb házi ápoló fordult meg egy kliensnél. A házi ápolók hatfős csoportokra való osztása tovább racionalizálta a szolgáltatást. A nagyobb rugalmasságnak köszönhetően a hét minden napján elérhetővé tették a szolgáltatást. A kliensek megelégedettsége nőtt.

(Casson et al. 1997)

Lásd még Napier House idősök szociális otthona (Newcastle, UK) in Humphrey and Hildrew, 1992

A szociális szolgáltatások minőségének biztosítására tett lépések a különböző tagországokban

A legtöbb európai ország már felállított nemzeti minőségi szabványokat az idősök ápolására. Különbség a jogi erejükben van, kötelező, illetve csak ajánlás formájukban. Emellett az ellátási térképet tovább színesíti, hogy a szociális ellátások sokkal decentralizáltabban szervezettek, mint az egészségügyi ellátások, sok országban a megyei, helyi hatóságoknak sokkal nagyobb jogkörük van a szabályozást illetően. Ezzel ellentétes irányú Nagy-Britannia gyakorlata, ahol nemrég centralizálta a központi közigazgatás a minőségbiztosítást egy önálló nemzeti testület (National Care Standards Commission) felállításával. A Bizottság célja, hogy növelje az ellátások minőségét, az idősotthonok színvonalát ellenőrizze, és emellett javítsa a kiszolgáltatók csoportok védelmét. Franciaország egy Otthonápolási Szabvány létrehozásával próbálkozik a minőségbiztosítás területén. Belgium 2003-ban indított útjára egy új időspolitikai stratégiát, benne az idősök szükségleteinek felmérésére tett indítványt, amelyet az ellátások eredményességének felügyeletére és értékelésére is fognak alkalmazni. Dániában pedig a legjobb gyakorlatok bemutatásával, után-követéssel és a minőségi szabványok kiterjesztésével fejlesztenek ki egy általános modellt.

A „jó minőség” a szociális szolgáltatások esetében például az alábbiakat jelentheti:

- A szolgáltatást végző személyek megfelelő képezéssel és gyakorlattal rendelkeznek.
- A szolgáltatásokat a törvényeknek megfelelően biztosítják
- A felhasználók befolyásolni tudják a szolgáltatás formáját és minőségét
- A szolgáltatás és a segítségnyújtás egyformán könnyen elérhető mindenki számára
- Végiggondolt, kidolgozott módszerek használata (elemzett és gyakorlatban kipróbált)
- A felhasználók méltóságának tiszteletben tartása.

⁴⁸ New Public Management (NPM)

TQM – Total Quality Management

Az intézmények minőségbiztosításnak egyik útja az üzleti világból átvett TQM (Total Quality Management) lehet. A TQM filozófiája először a japán autógyártásban jelent meg, majd a nyolcvanas évek folyamán az Egyesült Államokban is elterjedt. Azóta nemcsak az üzleti, ipari szektorban, hanem a privát és közszférában a szolgáltatások világában is elterjedt. A TQM lényege olyan elvek gyakorlatából áll, amelyek a vásárlót, felhasználót helyezik a szervezet tevékenységének középpontjába a szervezet egészének, összes munkatársának aktív részvételére építve. A TQM elvei a következő pontokban foglalhatók össze:

- A szervezet a felhasználót helyezi a középpontba, ezt megteheti például a felhasználó, fogyasztó kívánalmainak azonosításával és felmérésével.
- A minőségi szolgáltatásért a felső vezetés tartozik a végső felelősséggel.
- Tudományos módszereket használnak a szervezet általános működésének felügyeletére.
- A folyamatos fejlődést, a működést és eredményt felmérő, összegyűjtött és elemzett adatokra kell alapozni.
- A minőségi intézkedések kialakításában és véghezvitelében a szervezet minden dolgozója aktív részt vállaljon.

A TQM-et több intézményes ellátást biztosító szervezet is sikerrel vezette be. Többen az ellátási piacon megjelenő privát szereplők megjelenésére illetve a várható versenyre reagálva vezették be.

Minőségbiztosítás az Ash Grove szociális otthonban (Wakefield, Nagy Britannia)⁴⁹

Amikor a szociális otthon dolgozói eldöntötték, hogy a TQM keretében egy minőségfejlesztési akciócsoportot hoznak létre eleinte aggódtak, hogy nem keltenek-e olyan elvárásokat az idősekben, amit nem tudnak majd teljesíteni. Amikor mégis belevágtak, rájöttek, hogy felesleges volt az aggodás, mert az időseket leginkább a mindennapi, egyszerű dolgok foglalkoztatják.

A programot azzal kezdték, hogy az idősektől megtudakolták az ellátás mely aspektusai a legfontosabb számukra, mit kedvelnek és mit nem a rendszerben. Az egyik téma, amit az idősek felvetettek a vásárlás kérdése volt. Ha valamire szükségük volt a boltból nem volt módjuk maguknak választani. A szociális munkások, igaz hajlandóak voltak csipp-csapp ügyeiket elintézni, boltba leugrani, de a választásukban korlátozva érezték magukat. Másrészt a szociális munkások ilyen bevásárlásai túl sok időt vettek el az effektív ápolástól, ami a munka színvonalában is meglátszott. Így a dolgozók és az otthon lakói együttesen arra az elhatározásra jutottak, hogy egy mozgó kisboltot fognak üzemeltetni, azokból a dolgokból, amit korábban a lakók legsűrűbben igényeltek.

Születésnap képeslapok, édességek, cigaretta, néhány személyes tárgy, mint például hajcsavarók, harisnyák, stb. ezek alkották az alapkészletet. A lakók maguk választották meg, hogy milyen képeslapokat tartsanak a 'boltban' és a készletek mennyiségéről, a határidejükből kifutott áruk sorsáról és a bolt „nyitva tartásáról” is együtt döntöttek. Együtt választottak nevet is a boltnak. Természetesen a rendszer működésének minőségi feltételeit is meghatározták, az ellenőrzés módjával együtt.

A bevezetett rendszer előnyei:

- a lakók bevonása és érdekeltté tétele

⁴⁹ Moullin, 2002

- a közös projekt összehozta az ápolókat és a lakókat és a projekt megvalósítására növelte a lakók választási lehetőségét
- segített megértetni a minőségbiztosítás folyamatát
- a jól végzett munka sikerélményét adta, ami megerősítést adott a további minőségi fejlesztések felé.

4.4. Fenntarthatóság

Otthonápolás, kommunális szolgáltatások

Az 1999-ben az idősekről készült Eurobarometer felmérés azt kérdezte a lakosságtól, hogy a személyes segítségre szoruló időseket inkább intézményes formában lássák el vagy inkább a szociális szolgáltatási rendszer, házi segítségnyújtással abban segítse őket, hogy ameddig tudnak az otthonukban maradhassanak. A lakosság túlnyomó többsége, 90%-a ezt a második ellátási formát választotta. Ezt a nézetet vallják az országok vezetői is – sokkal olcsóbb megoldás, mint az intézményes forma. A fenntarthatóság tehát az ellátási formák közötti választást is jelenti. A nem-bentlakásos intézmények súlyának erősítése a fenntarthatóság egyik alappillére lehet.

Nappali ellátás Alzheimer kórban szenvedő idősök részére Finnországban

Finnországban Alzheimer kórban és demenciában szenvedő idősök részére az első napközi ápoló központ 1988-ban jött létre az Alzheimer Egyesület (Alzheimer Association) és az Idősök Jóléti Egyesülete (Central Union for the Welfare of the Aged) szervezésében. A napközitthont a Szerencsejáték Közalapítvány finanszírozza.

Az otthon ötletét az adta, hogy biztonságos helyet nyújtsanak azoknak az időseknek, akik saját otthonukban, családjukkal együtt kívántak élni. A demenciában szenvedő betegeket ugyanis a betegség kiszámíthatatlanságai miatt nem lehet magukra hagyni, ezért általában bentlakásos intézetekben kezelik őket.

Az otthon hétköznapokon reggel nyolctól délután ötig van nyitva, így teljes mértékben figyelembe veszi a munkába járó családtagok, férj, feleség munkaidejét, időbeosztását. Az időseket vagy taxival, vagy tömegközlekedéssel gyűjtik össze, vagy családtagjaik viszik be őket reggelente a központba. Az idősek szabadon dönthetik el, mennyit használják a napközi otthont használó, de legtöbbször rendszeresen, hetente többször is megjelenik.

Az otthon működésének kialakításánál figyelemmel voltak az idősek igényeire. Az otthonnak saját taxisofőrje van, rendszeresen őt alkalmazzák, és aki az időseknek segít a hazajutásban, lakásukba kíséri őket, vagy akár esténként megvárja velük, amíg a hozzátartozók hazaérkeznek. A sofőr tudja, hogy hol laknak az idősek, így az idősek nem tudják megállítani, és nem hagyja kiszállni őket ismeretlen helyeken. Ezekért a szolgáltatásaiért nem kér felárat, mert állítása szerint jobban szeret az időseknek segíteni, mint a taxiállomáson hívásra várni.

Az otthon másik érdekessége az önkéntesek alkalmazásának és megbecsülésének gyakorlata. Az egyesületnek kb. 30 állandó önkéntese van. Az önkéntesek nemcsak az intézményben,

hanem otthon is segítenek a hozzátartozóknak, ha egy szabad estére van szükségük. Ilyenkor az önkéntesek kísérik haza az időseket, és velük maradnak, amíg a hozzátartozók haza nem érkeznek. Egy háromnapos demencia konferenciára például az otthon összes munkatársa el tudott menni, mert az otthon vezetését teljes egészében az önkéntesek vették át.

A napközi otthon fizikai elhelyezkedése is a normalitás fenntartására helyezi a hangsúlyt. Az épület teljesen belesimul környezetébe. A filozófiája, hogy nem akarnak stigmatizálni. Fizikai megjelenésében és a foglalkozások keretében is a szabadidőn és a szociális ellátáson van a hangsúly és nem a gyógyászati, egészségügyi aspektuson. Megoldották tehát, hogy az Alzheimer-kór ne legyen medikalizálva, és sikeresen csatornázták be a szociális szolgáltatások fő áramvonalába. Nem elkülönítve és marginalizálva kezelik őket. (Phillips et als. 1998)

www.alzheimer.fi

Házi segítségnyújtás

A pénzügyi fenntarthatóság másik forrása a nem-formális segítségnyújtás, a rokonok, ismerősök által való segítség segítése. A segítők munkájukkal nagy terhet veszek le az állam válláról, de egyben fel kell ismerni azt az áldozatot is, amit sok országban ezzel vállalnak, munkahelyi előmenetelük feladásával, illetve sokszor a munkahelyük feladásával. Európában még mindig nagyon magas az otthoni, informális ápolás aránya. Átlagosan az európaiak 6%-a biztosít egy idős vagy beteg felnőttnek ápolást. Az ápolási feladatok oroszlánrészét az 50-59 éves korosztály vállalja, közöttük 11% ez az arány. A nők kétszer olyan gyakorisággal vállalnak ápolási feladatot, mint a férfiak. A házi ápolók segítése a kormányzatok egyik fontos feladata kell legyen, mert legtöbbször már maguk is az idősek kategóriájába tartoznak, és egészségi és mentális állapotukat a hosszantartó ápolás sokszor megviseli. A nem formális segítségnyújtás rengeteg formát ölthet a ház körüli munkáktól, bevásárlásig, személyes segítségnyújtást, vagy egyszerűen csak társaságot.

Az államnak tehát feladata, hogy ezeknek az ápolóknak az életét megkönnyítse, illetve a munkaerőpiaci integráltságát növelje, akár foglalkoztatási programokkal, akár számukra kialakított szociális szolgáltatásokkal.

A segítők segítése – Brit nemzeti stratégia

A brit kormány 1999-ben tette közzé a házi ápolókról szóló nemzeti stratégiát⁵⁰. A dokumentum az informális segítséget nyújtók helyzetének könnyítésére négy célkitűzést fogalmaz meg:

- A megfelelő **információs szolgáltatás a házi segítségnyújtást végzők részére** képesség teszi őket arra, hogy valódi partnerek legyenek az idős emberek ellátásában azáltal, hogy segítségnyújtásukat a rendelkezésre álló szolgáltatásokról minél szélesebb és jobb forrásból merítsenek információt.
- Az ápolat személy és az ápoló részére rendelkezésre álló szolgáltatások megtervezésével és ellátásával a helyi közösségek **segítsék a házi segítségnyújtás** tevékenységét.

⁵⁰ Caring about carers: A national strategy for carers

- A **házi segítségnyújtást végzők gondozása**, azért, hogy valódi, szabad döntéseket hozhassanak a saját sorsukról, és így megtarthassák egészségüket, önállóságukat gyakorolhassák és szerepüket a politikusok és döntéshozók is felismerjék.
- A házi segítségnyújtás és **foglalkoztatás** keretében, annak előmozdítása és bátorítása, hogy a segítséget nyújtók megmaradjanak állásukban és, azok akik nem tudnak, vagy nem akarnak egyszerre két helyen is megfelelni, azok a házi segítségnyújtás időszaka után minél hamarabb visszatérhessenek a munkaerőpiacra.

• Az időseknek informális segítséget nyújtókkal kapcsolatos kormányálláspontot még élesebben képviselte a 2001-ben kiadott az idősebb emberek nemzeti szolgáltatási rendszere. Ebben a házi segítségnyújtást végzők tájékoztatása, szükségleteiknek felmérése és támogatásának kritériumai sokkal részletesebben meg vannak határozva.

2004 tavaszán a házi segítségnyújtást végzők egyenlő esélyeiről szóló törvény pedig ezeket a feladatokat kötelező jelleggel írja elő minden önkormányzat számára.

Ezekon a dokumentumokon kívül a brit számvevőszék (Audit Commission) adott ki terjedelmes jelentéseket, többek között az idősek ápolásának feltételeiről, technikai ellátottságáról, formális, informális jellegéről, a különböző ellátási formák pénzügyi hatékonyságáról.

www.audit-commission.gov.uk

5. ÖSSZEGRZÉS

Ebben a fejezetben bemutatott az időspolitikai európai gyakorlatából kaphattunk ízelítőt. A példák azt mutatják, hogy az Európai Unió tagországai bár bizonyos hangsúlykülönbségekkel, de felismerték az idősödő társadalom jelentette kihívásokat, és aktívan keresik az idősek minőségi életét elősegítő programokat és az idősekre vonatkozó szociálpolitikai, jóléti rendszerek pénzügyi fenntarthatóságát. A példák közül, bár sokszor megfejtethetetlenül kuszának és esetlegesnek tűnhetnek a sokszínűségük mellett, általános tendenciákat is felismerhetünk. Láthattuk, hogy a cselekvési terveket, programokat először csak kísérleti jelleggel, bizonyos meghatározott időre hozták létre, majd a sikeres és sokszor költségmegtakarító működés eredményeképpen hosszabbították meg vagy állandósították a programokat. Azt is megállapíthatjuk, hogy az idősekkel foglalkozó politikáknak, kormányzati programoknak sokszor a nemzetközi akcióprogramokhoz való csatlakozás adott lendületet. Ugyanilyen termékenyítő hatása volt a sikeres Európai Unió belüli együttműködéseknek legyen bár kutatásról, jó gyakorlatok átvételéről vagy európai szintű érdekképviseltről szó.

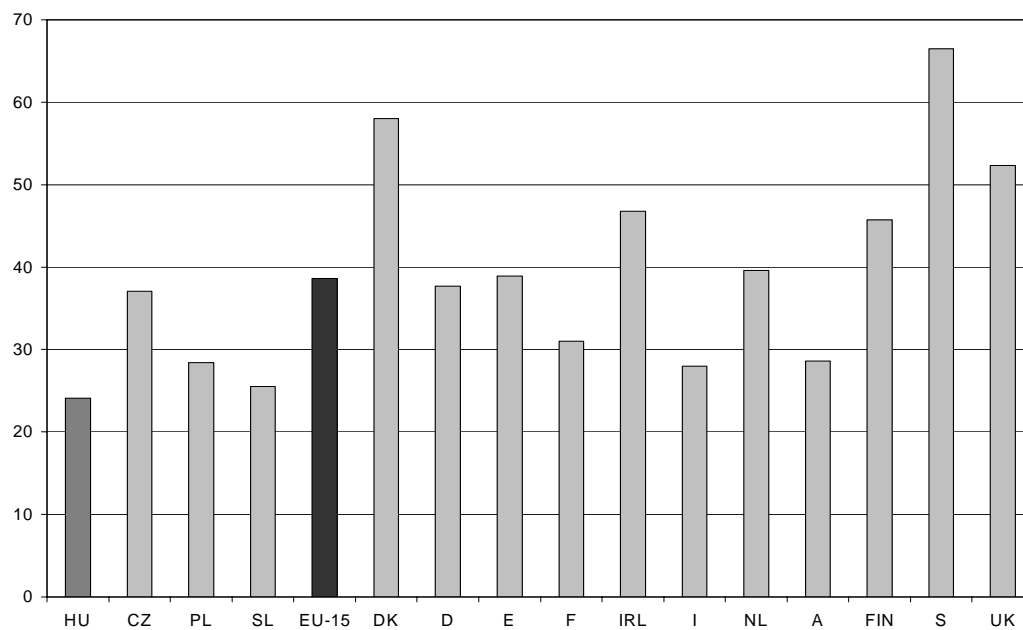
Azonban a megkezdett reformtörekvéseket áttekintve az is nyilvánvaló, hogy ez csak a kezdet. A közeljövőben az idősekkel foglalkozó nemzeti programok, helyi kezdeményezések, nem kis mértékben az idősek arányának várható növekedése miatt, további növekedése és fejlődése várható az Európai Unió tagországaiban.

FÜGGELÉK

DEMOGRÁFIAI GRAFIKONOK

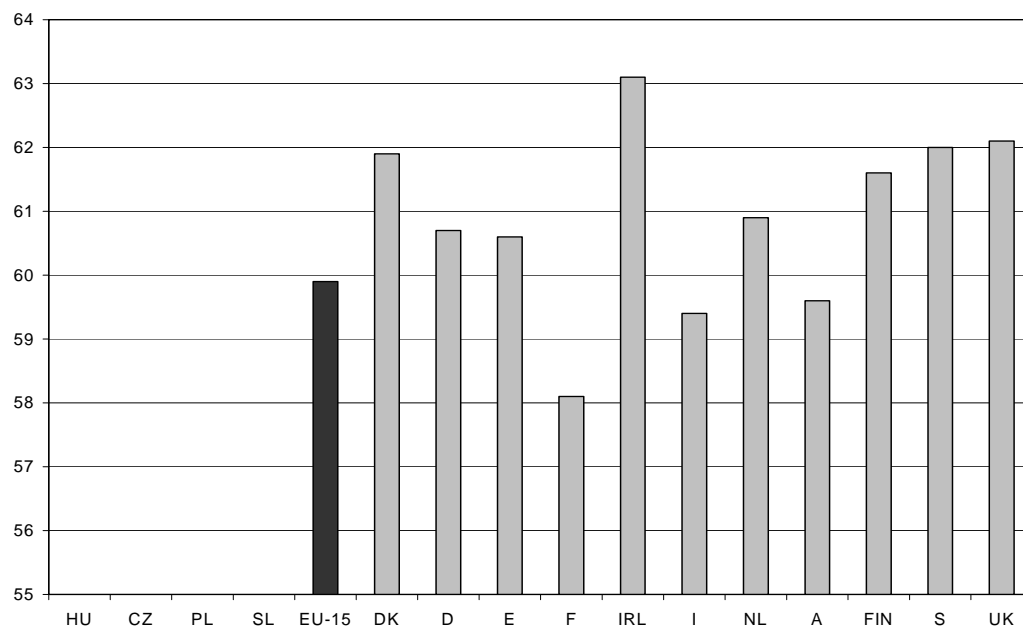
1. Ábra Idősebb személyek foglalkoztatási aránya

(Az 55-64 éves korosztály munkaerőpiaci részvételének %-os aránya 2001-ben)

Forrás: Eurostat, munkaerőpiaci adattár, 2003

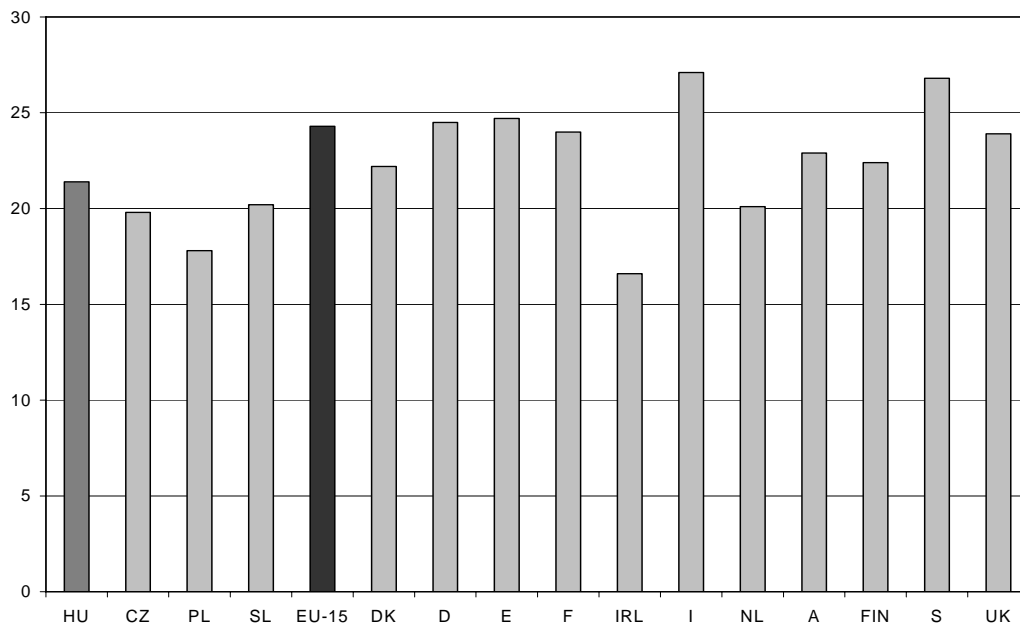
2. Ábra A munkaerőpiacról való távozás effektív életkora 2001-ben

Forrás: Eurostat demográfiai adattár, 2003

3. Ábra Öregségi függőségi arány 2001-ben

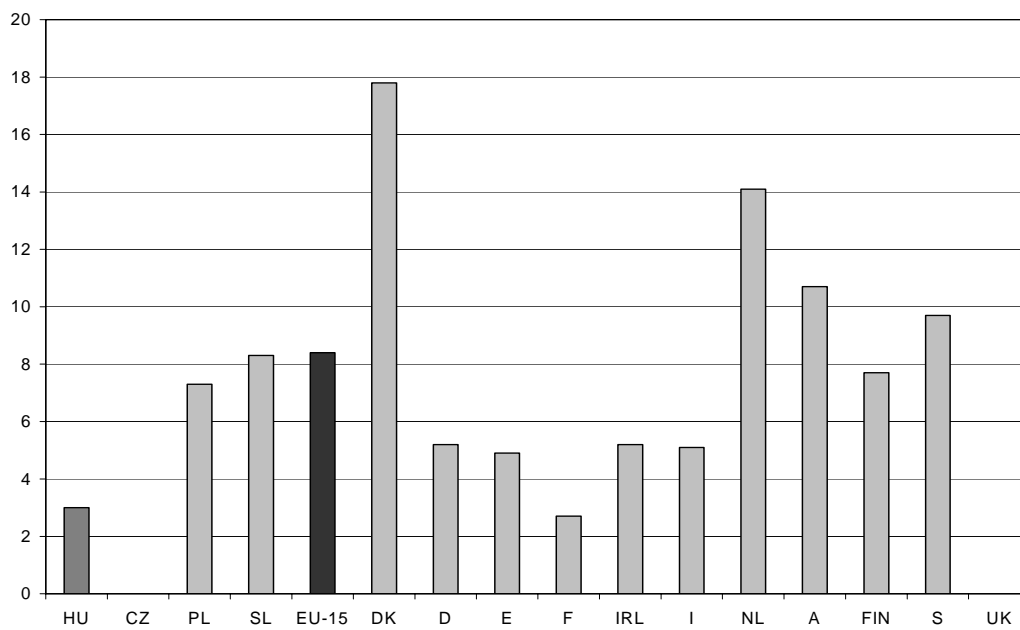
(A 65 évesnél idősebb lakosok %-os aránya a munkaképes korú (16-64) lakossághoz képest)

Forrás: Eurostat, 2003

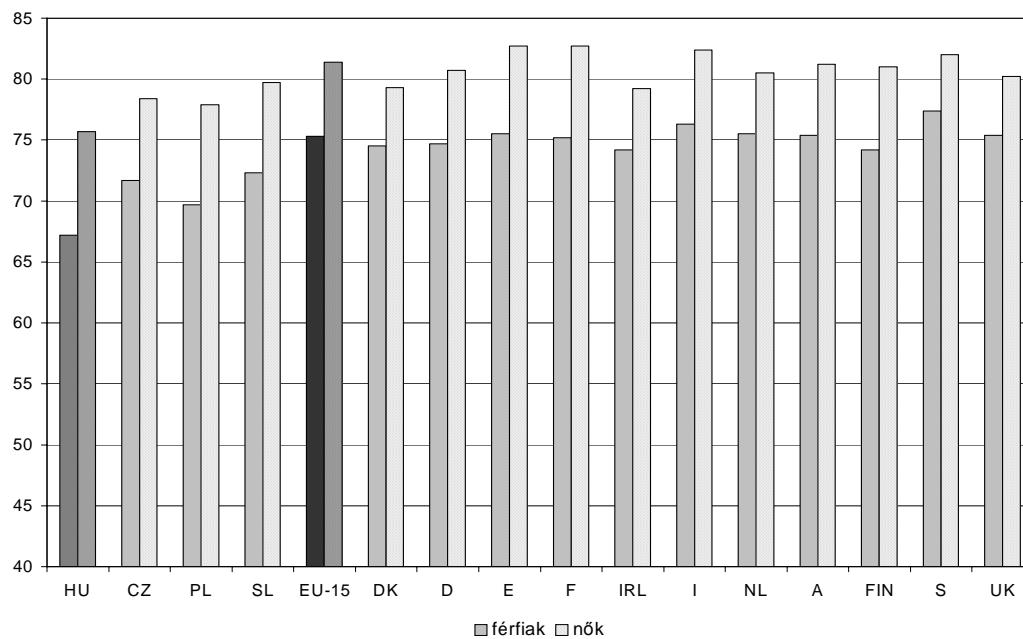
4. Ábra Élethosszig tartó tanulás, 2001

(A 25-64 éves korosztályból a felmérést megelőző 4 hétben képzésen részt vevők aránya)

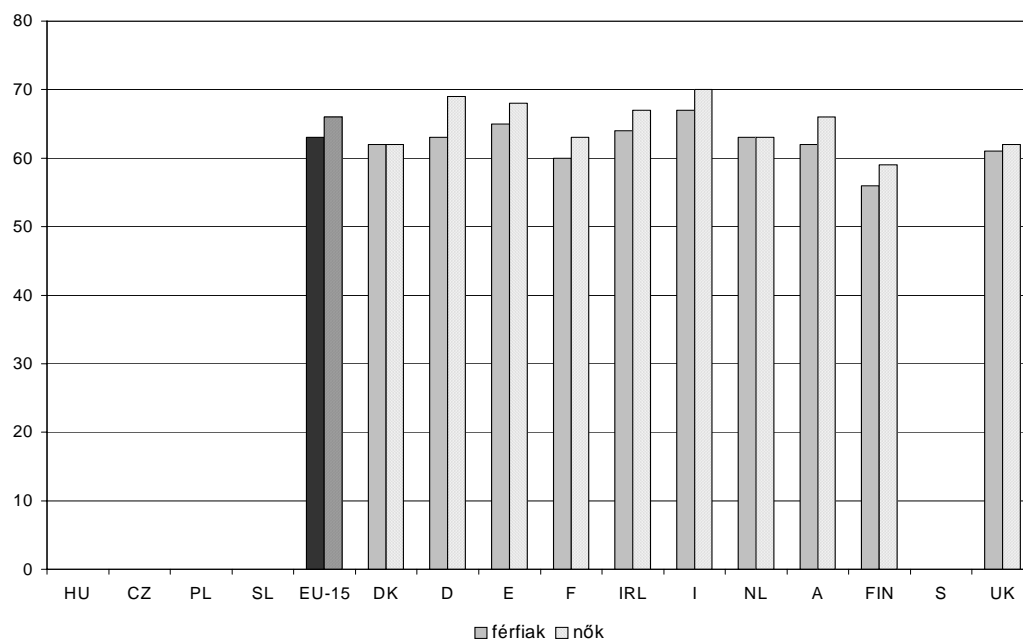
Forrás: Eurostat, 2003

5. Ábra Férfiak és nők születéskor várható átlagos élettartama, 2001-ben

Forrás: Eurostat, 2001

6. Ábra Egészséges életévek száma (Átlagosan jó egészségben leélt életévek számának 1996-ra vonatkozó becslése)

Forrás: Eurostat demográfiai statisztikák, 2003

- Commission of the European Communities, 1993 European Year of Older People and Solidarity between Generations, Social Europe, 1/93
- Commission proposal for a Council Decision on Community support for actions in favour of older people (COM (95) 53 final, 1 March 1995) (OJ C 115/69.5.95)
- Communication from the Commission on the elderly, Proposal for a Council Decision on Community actions for the elderly (COM (90) 80 final, 24 April 1990), Council Decision of 26 November 1990 on Community actions for the elderly (91/49/EEC) (OJ L 28/29 2.2.91)
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Europe's Response to World Ageing (COM (2002) 142 final of 18.3.2002)
- Communication from the Commission, Towards a Europe for all ages – promoting prosperity and intergenerational solidarity (COM (1999) 221 final, 21 May 1999)
- Council of the European Union: "Increasing labour force participation and promoting active ageing" Council doc No 6707 Of 8 March 2002, adopted on the basis of COM(2002) 9 final of 24.01.2002. (Joint Report from the Commission and the Council)
- Council Recommendation of 10 December 1982 on the principles of a Community policy with regard to retirement age (82/857/EEC) (OJ L 357/27 18.12.82)
- Council Resolution of 30 June 1993 on flexible retirement arrangements (OJ C 188/1 10.7.93)
- "Employment precarity, unemployment and social exclusion" and "Inclusion through participation" European Commission DG Research reports 2000.
- European Commission: European Social Policy – A Way Forward for the Union (1994)
- European Commission: Family Structure, Labour Market Participation and the Dynamics of Social Exclusion (2000) DG Research report
- European Commission: The Social Situation in the European Union (2003) at http://europa.eu.int/index_en.htm
- Report from the Commission of 18 December 1992 on the application of Council Recommendation of 10 December 1982 on the principle of a Community policy with regard to retirement age (82/857/EEC) (SEC(92) 2288 final)
- Resolution of the European Parliament of 10 March 1986 on services for the elderly (OJ C 148/61 16.6.86)
- Resolution of the European Parliament of 14 May 1986 on Community measures to improve the situation of old people in the Member States of the Community (OJ C 148/61 16.6.86)
- Resolution of the European Parliament of 18 February 1982 on the situation and problems of the aged in the European Community (OJ C 66/71 15.3.82)

- The future of healthcare and care for the elderly: guaranteeing accessibility, quality and financial viability - COM (2001) 723
- Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation Official Journal L 303 , 02/12/2000 P. 0016 - 0022

A TANULMÁNYBAN NEM SZEREPLŐ, TOVÁBBI HASZNOS LINKEK

Nemzetközi és európai érdekeltségű honlapok:

- ENSZ önkéntesség oldala www.worldvolunteerweb.org/initiatives/generations/older
- Nemzetközi Reform Monitor www.reform-monitor.org
- Idősek Európai Platformja (European old people's platform) www.age-platform.org
- Európai Unió Bizottsága Foglalkoztatási és Szociális ügyek
http://europa.eu.int/comm/employment_social/index_en.html
- Az EU Régiók Tanácsának időspolitikai oldala www.alive-eu.org/index-gb.htm
- Alzheimer Europe www.alzheimer-europe.org
- Egészségügyi Világszervezet Idősoldala www.who.int/health_topics/ageing
- Ageing and ethnicity www.aeweb.org
- ProAge - Facing the challenge of demographic change www.proage-online.org

Nemzeti szintű honlapok:

- Department of Health www.dh.gov.uk
- Capital Carers www.capital-carers.org.uk/
- Dementia Services Development Trust www.dementia.stir.ac.uk/
- Social Care Association www.socialcaring.co.uk/
- Action on Elder Abuse www.elderabuse.org.uk/
- Social Care Institute for Excellence www.scie.org.uk/
- Deutsche Zentrum für Altersfragen www.dza.de
- Age Action Ireland www.ageaction.ie/ageactionirl/asp/section.asp?s=1
- Age and Opportunity Ireland www.olderinireland.ie
- Berlin Ageing Study www.base-berlin.mpg.de
- GeroCare, European Network for the Care of Older People www.kda.de/gerocare/gc-engl.htm
- Age Action Ireland www.ageaction.ie
- European SeniorWatch Observatory and Inventory www.empirica.biz/swa

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Age Concern England: The coming of age in Europe : older people in the European Community (1992) Scharf, Thomas, G. Clare Wenger (eds): International perspectives on community care for older people (1995) Aldershot, Avebury
- Bergstöm, Maria: Quality Assessment within the Swedish Social Services, Centre for evaluation of Social Services (1999) at http://www.europeanevaluation.org/docs/51_bergstrom.pdf
- Casson, S, Robinson, D and De Ste. Croix, R. (1997) Making the quality journey in home care, CCPM, 5(6): 202-8
- Combating Age Barriers in Employment: a European portfolio of good practice", 1998. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions
- Department of Health (DoH) (1998) *Modernising Social Services*, London: The Stationery Office
- Department of Health (DoH) (2000) *A Quality Strategy for Social Care*, London: The Stationery Office
- Department of Trade and Industry: Equality and Diversity: Age matters, Age consultation, 2003
- Department of Work and Pensions: Being positive about age diversity at work, A practical guide for business, 2003 elérhető a www.agepositive.gov.uk honlapon
- European Foundation for the improvement of living and working conditions: Combating Age Barriers in Employment: A European Portfolio of Good Practice 1998, Dublin
- Hantrais, Linda: *Social Policy in the European Union* (2000) London: Macmillan
- Humphrey, N and Hildrew, M. (1992) Napier House: the steps to quality, *International Journal for Health Care Quality Assurance*, 5(3)
- Ministry of Social Affairs and Health, Finland: the Many Faces of the National Programme on Ageing Workers (the concluding report on the Programme) (2002)
- Moullin, Max: *Delivering Excellence in Health and Social Care* (2002) Buckingham: Oxford University Press
- Nolan, Mike, Sue Davies and Gordon Grant: *Working with older people and their families.* (2001) Open University Press, Philadelphia
- OECD: *Ageing and Employment Policies*, Finland (2002)
- Phillips, Judith, Robin Means Luise Russell and Roger Sykes (eds): *Broadening our Vision of Housing and Community Care for Older People* (1998) Anchor Research, London

- Walker, Alan and Gerhard Naegele (eds): *The Politics of Old Age in Europe* (1999), Open University Press, London
- Walker, Alan: *Speaking for Themselves: the new politics of old age in Europe* *Education and Ageing*, Vol. 13, No.1. 1998
- World Health Organization: *Active Ageing – A Policy Framework* (2002)

